

Міністерство освіти і науки України
Луцький національний технічний університет
Факультет цифрових, освітніх та соціальних технологій
Кафедра соціогуманітарних технологій

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ЗА СТУПЕНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ «МАГІСТР»

ДИДАКТИЧНІ УМОВИ ВЗАЄМОДІЇ ВЧИТЕЛЯ ТА УЧНІВ З
ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ЗАСОБАМИ
ІННОВАЦІЙНОГО ПРОГРАМНО-МЕТОДИЧНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Спеціальність 011 «Освітні, педагогічні науки»
Освітньо-професійна програма «Освітні, педагогічні науки
(Інклюзивна освіта)»

Виконав: здобувач вищої освіти
групи ОПНмз-21
Шевчук Анастасія Русланівна

Керівник:
к. психол. н., доцент
Савчук Надія Антонівна

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту
«15» грудня 2023 р.
Гарант освітньо-професійної програми:
к. пед. н., доцент
Паньшук Лілія Миколаївна

Луцьк – 2023 року

ЛУЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет: цифрових, освітніх та соціальних технологій
Кафедра: соціогуманітарних технологій
Ступінь вищої освіти: *магістр*
Галузь знань: 01 «Освіта/Педагогіка»
Спеціальність: 011 «Освітні, педагогічні науки»
Освітньо-професійна програма: Освітні, педагогічні науки (Інклюзивна освіта)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Здобувач кафедри

Оксана ЖУК

«Ж» вігне 2023 р.

З А В Д А Н Н Я

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

ШЕВЧУК АНАСТАСІЇ РУСЛАНІВНИ

1. Тема кваліфікаційної роботи *Дидактичні умови взаємодії вчителя та учнів з особливими освітніми потребами засобами інноваційного програмно-методичного забезпечення*

Керівник роботи *Савчук Надія Антонівна, к. психол.н., доцент*
(прізвище, ім'я, по батькові, вчене звання)

затверджені наказом закладу вищої освіти від «14» січня 2023 року № 36/01-02

2. Строк подання здобувачем вищої освіти кваліфікаційної роботи 10.12.2023

3. Вихідні дані до роботи: науково-педагогічна література, періодичні видання, науково-методичні розробки вітчизняних та зарубіжних авторів

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що потрібно розробити): аналіз літературних джерел за темою кваліфікаційної роботи, виклад загальної проблеми і вибір напрямів дослідження; опис рішення загальної проблеми та основних методів дослідження; методика для проведення експерименту, експериментальне дослідження та аналіз його результатів.

5. Перелік графічного (ілюстративного) матеріалу: 12 рисунків, 6 таблиць.

**Міністерство освіти і науки України
Луцький національний технічний університет
Факультет цифрових, освітніх та соціальних технологій
Кафедра соціогуманітарних технологій**

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ЗА СТУПЕНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ «МАГІСТР»**

**ДИДАКТИЧНІ УМОВИ ВЗАЄМОДІЇ ВЧИТЕЛЯ ТА УЧНІВ З
ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ЗАСОБАМИ
ІННОВАЦІЙНОГО ПРОГРАМНО-МЕТОДИЧНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**

Спеціальність 011 «Освітні, педагогічні науки»
Освітньо-професійна програма «Освітні, педагогічні науки
(Інклюзивна освіта)»

Виконав: здобувач вищої освіти
групи ОПНмз-21
Шевчук Анастасія Русланівна

Керівник:
к. психол. н., доцент
Савчук Надія Антонівна

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту
«__» _____ 202__ р.
Гарант освітньо-професійної програми:
к. пед. н., доцент
Потапюк Лілія Миколаївна

Луцьк – 2023 року

ЛУЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет: цифрових, освітніх та соціальних технологій
Кафедра: соціогуманітарних технологій
Ступінь вищої освіти: *магістр*
Галузь знань: 01 «Освіта/Педагогіка»
Спеціальність: 011 «Освітні, педагогічні науки»
Освітньо-професійна програма: Освітні, педагогічні науки (Інклюзивна освіта)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

Оксана ЖУК

«___» _____ 202__ р.

ЗАВДАННЯ

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

ШЕВЧУК АНАСТАСІЇ РУСЛАНІВНІ

1. Тема кваліфікаційної роботи *Дидактичні умови взаємодії вчителя та учнів з особливими освітніми потребами засобами інноваційного програмно-методичного забезпечення*

Керівник роботи *Савчук Надія Антонівна, к. психол. н., доцент*
(прізвище, ім'я, по батькові, вчене звання)

затверджені наказом закладу вищої освіти від «14» січня 2023 року № 36/01-02

2. Строк подання здобувачем вищої освіти кваліфікаційної роботи 10.12.2023

3. Вихідні дані до роботи: науково-педагогічна література, періодичні видання, науково-методичні розробки вітчизняних та зарубіжних авторів

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що потрібно розробити): аналіз літературних джерел за темою кваліфікаційної роботи, виклад загальної проблеми і вибір напрямів дослідження; опис рішення загальної проблеми та основних методів дослідження; методика для проведення експерименту, експериментальне дослідження та аналіз його результатів.

5. Перелік графічного (ілюстративного) матеріалу: 12 рисунків, 6 таблиць.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис	
		завдання видав	завдання прийняв
<i>Перший розділ «Теоретико-методологічні основи взаємодії учасників інклюзивного освітнього середовища»</i>	Доц. Савчук Н. А.		
<i>Другий розділ «Ефективні педагогічні умови взаємодії вчителя та учня з особливими освітніми потребами засобами програмно-методичного забезпечення»</i>	Доц. Савчук Н. А.		
<i>Висновки</i>	Доц. Савчук Н. А.		

7. Дата видачі завдання «17» січня 2023 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи магістра	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	<i>Обґрунтування теми</i>	<i>До 01.02.23 р.</i>	Виконано
2.	<i>Огляд літератури із досліджуваної проблеми</i>	<i>До 01.04.23 р.</i>	Виконано
3.	<i>Перший розділ</i>	<i>До 01.06.23 р.</i>	Виконано
4.	<i>Другий розділ</i>	<i>До 01.09.23 р.</i>	Виконано
5.	<i>Висновки та пропозиції</i>	<i>До 15.09.23 р.</i>	Виконано
6.	<i>Формування списку використаних джерел</i>	<i>До 01.10.23 р.</i>	Виконано
7.	<i>Формування додатків</i>	<i>До 15.10.23 р.</i>	Виконано
8.	<i>Оформлення ілюстративного матеріалу</i>	<i>До 01.11.23 р.</i>	Виконано
9.	<i>Нормоконтроль</i>	<i>До 01.12.23 р.</i>	Виконано
10.	<i>Інструментальна перевірка на академічний плагіат</i>	<i>До 08.12.23 р.</i>	Виконано
11.	<i>Представлення кваліфікаційної роботи магістра до захисту</i>	<i>До 10.12.23 р.</i>	Виконано

Здобувач вищої освіти _____ Шевчук А.Р.

Керівник кваліфікаційної роботи _____ Савчук Н.А.

АНОТАЦІЯ

Шевчук А.Р. Дидактичні умови взаємодії вчителя та учнів з особливими освітніми потребами засобами інноваційного програмно-методичного забезпечення. Рукопис.

Кваліфікаційна робота магістра ОПП «Освітні, педагогічні науки (Інклюзивна освіта)» спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки». Луцький національний технічний університет. Луцьк, 2023.

Кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

У роботі досліджено: у першому розділі розкривається теоретико-методичні основи взаємодії учасників інклюзивного освітнього середовища. Зокрема висвітлено поняття взаємодії в психолого-педагогічній літературі; проаналізовано особливості взаємодії в інклюзивному освітньому середовищі; розкрито характеристику інноваційного програмово-методичного забезпечення процесу взаємодії в інклюзивній освіті.

Другий розділ досліджує ефективні дидактичні умови взаємодії учнів з ООП з педагогом засобами інноваційного програмово-методичного забезпечення. Виділено компоненти, показники, рівні сформованості взаємодії дитини з ООП з педагогом. Підібрано та розроблено методики для діагностики та здійснено діагностику стану взаємодії педагога з дитиною з ООП. На основі отриманих результатів проведено роботу з педагогами щодо впровадження інноваційного програмово-методичного забезпечення інклюзивної взаємодії. На основі отриманих експериментальних даних розроблено методичні рекомендації та виділено дидактичні умови взаємодії педагога з дитиною з ООП засобами інноваційного програмово-методичного забезпечення.

Ключові слова: *ІКТ, інклюзивна освіта, взаємодія, діти з особливими освітніми потребами, програмно-методичне забезпечення.*

ANNOTATION

Shevchuk A.R. Didactic conditions of interaction between the teacher and students with special educational needs by means of innovative software and methodological support. Manuscript.

Master's qualification work of the OPP "Educational, Pedagogical Sciences (Inclusive Education)" specialty 011 "Educational, Pedagogical Sciences". Lutsk National Technical University. Lutsk, 2023.

The master's qualification work consists of an introduction, two sections, conclusions, a list of used sources, appendices.

The work is researched: the first chapter reveals the theoretical and methodological foundations of the interaction of participants in an inclusive educational environment. In particular, the concept of interaction in the psychological and pedagogical literature is highlighted; the peculiarities of interaction in an inclusive educational environment are analyzed; the characteristics of the innovative programmatic and methodological support of the process of interaction in inclusive education are revealed.

The second section examines the effective didactic conditions of interaction of students with OOP with the teacher by means of innovative software and methodological support. We have highlighted the components, indicators, and levels of formation of the child's interaction with OOP with the teacher. Methods for diagnosis were selected and developed, and the state of interaction between the teacher and the child with SEN was diagnosed. On the basis of the obtained results, work was carried out with teachers on the implementation of innovative programmatic and methodological support for inclusive interaction. On the basis of the obtained experimental data, methodical recommendations were developed and didactic conditions of interaction between the teacher and the child with OOP were highlighted by means of innovative software and methodological support.

Keywords: *ICT, inclusive education, interaction, children with special educational needs, software and methodological support.*

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	
ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ВЗАЄМОДІЇ	
УЧАСНИКІВ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА	11
1.1. Поняття взаємодії в психолого-педагогічній літературі	11
1.2. Особливості взаємодії в інклюзивному освітньому середовищі	16
1.3. Характеристика інноваційного програмно-методичного забезпечення інклюзивної освіти	22
РОЗДІЛ 2 ЕФЕКТИВНІ ПРАКТИЧНІ УМОВИ ВЗАЄМОДІЇ	
ВЧИТЕЛЯ ТА УЧНІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ	
ЗАСОБАМИ ПРОГРАМНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	
2.1. Організація дослідно-експериментальної роботи	32
2.2. Ефективні шляхи взаємодії вчителя та учня з особливими освітніми потребами засобами інноваційного програмно-методичного забезпечення	43
2.3. Методичні рекомендації щодо організації взаємодії педагога з учнями з особливими освітніми потребами засобами інноваційного програмно-методичного забезпечення	49
ВИСНОВКИ	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	57
ДОДАТКИ	60

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ООП – особливі освітні потреби

ІРЦ – інклюзивно-ресурсний центр

ІКТ – інформаційно-комунікаційні технології

ВСТУП

Актуальність дослідження. Новий підхід до спеціальної освіти зумовлює забезпечення належних умов для навчання, виховання та розвитку дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітній простір української школи. Інклюзивне навчання забезпечує дитині доступ до якісної освіти в умовах загальноосвітніх навчальних закладів.

Інклюзивна освіта – один з процесів трансформації загальної освіти, заснований на розумінні, що інваліди в сучасному суспільстві можуть (і повинні) бути залучені в соціум. Головне в інклюзивній освіті дитини з особливими освітніми потребами – отримання освітнього і соціального досвіду разом зі однолітками.

Відповідно до міжнародних стандартів розроблено низку положень стосовно розвитку спеціальної освіти, підготовлено відповідні нормативно-правові документи (Положення про інклюзивне навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку; Програма підтримки обдарованих дітей-інвалідів та ін.).

У міру наростання інноваційних процесів у різних сферах суспільства одним з пріоритетних завдань освіти має стати забезпечення належної взаємодії особистості дитини з ООП з педагогом.

Філософсько-концептуальні основи організації інклюзивної освіти та особливості корекційно-навчальної, корекційно-виховної та корекційно-розвивальної роботи дітей з особливими освітніми потребами висвітлено у роботах українських науковців (Г. Бойко, Ю. Бойчук, В. Бондар, Л. Даниленко, І. Демченко, І. Дмитрієва, В. Засенко, А. Колупаєва, С. Конопляста, І. Мартиненко, С. Миронова, Н. Пахомова, О. Проскурняк, Т. Сак, В. Синьов, Є. Синьова, В. Тарасун, Н. Софій, Н. Слободянюк, А. Шевцов, М. Шеремет, Д. Шульженко та ін.).

У дослідженнях О. Глоби, І. Дмитрієва, В. Засенко, К. Косова, І. Кузави, С. Коноплястої, Г. Кумаріна, В. Липи, С. Миронова, Н. Савінова, Т. Сак,

Н. Пахомова, В. Тарасун, Л. Фомічова, С. Федоренко, А. Шевцова, та ін. висвітлено зміст й методи навчання різних категорій дітей з особливими освітніми потребами в системі інклюзивної освіти.

Використання інформаційно-комунікаційних засобів для підтримки інклюзивного навчання розкрито у працях Ю. Носенко, М. Шишкіної, В. Заїки, А. Чернова, Ж. Матюх, А. Гети та ін.

Використання програмно-методичного забезпечення для організації освіти людей з ООП висвітлено у працях Л. Гарнюк, С. Кирильчука, М. Компанієць, В. Лободи та ін.

Незважаючи на досліджуваність питання у науково-методичній літературі, залишається недостатньо висвітленим саме процес взаємодії вчителя та дитини з ООП через інноваційне програмно-методичне забезпечення.

Спираючись на актуальність, ми обрали таку тему дослідження: *«Дидактичні умови взаємодії вчителя та учнів з особливими освітніми потребами засобами інноваційного програмно-методичного забезпечення»*.

Мета дослідження – виявити та експериментально перевірити ефективні дидактичні умови взаємодії дитини з особливими освітніми потребами та вчителя засобами інноваційного програмно-методичного забезпечення.

Завдання дослідження:

1. Розкрити поняття взаємодії в психолого-педагогічній літературі та охарактеризувати особливості взаємодії учасників інклюзивного освітнього середовища.
2. Проаналізувати інноваційні програмно-методичні засоби для роботи з дітьми з ООП.
3. Експериментально дослідити та перевірити ефективні дидактичні умови взаємодії дитини з ООП з вчителем засобами інноваційного програмно-методичного забезпечення.
4. Розробити методичні рекомендації щодо взаємодії дитини з ООП з вчителем засобами інноваційного програмно-методичного забезпечення.

Об'єктом дослідження є процес взаємодії вчителя та дитини з особливими освітніми потребами.

Предмет дослідження – ефективні дидактичні умови взаємодії дитини з ООП з вчителем засобами інноваційного програмно-методичного забезпечення.

Методи дослідження. Для реалізації цілей і завдань дослідження використовувався комплекс методів, як: теоретичні (аналіз, синтез, порівняння, систематизація, узагальнення); емпіричні (опитування, бесіди, спостереження, анкетування, тестування, констатувальний, формувальний, контрольний експерименти); статистичні (кількісно-якісний аналіз емпіричних даних, математична обробка здобутих експериментальних даних).

Експериментальна база дослідження: Цуманський ліцей Цуманської селищної ради Волинської області. У дослідженні взяло участь 10 педагогів. З них 4 класних керівників 1-4 класів, 4 асистенти, 1 психолог та 1 дефектолог.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в розробці й апробації практичних умов підвищення ефективності взаємодії дитини з ООП та педагога засобами інноваційного програмно-методичного забезпечення.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження обговорювалися на засіданні кафедри соціогуманітарних технологій Луцького НТУ та опубліковані на IV Всеукраїнській науково-практичній конференції *«Соціальна допомога та соціальна робота: Виклики сучасності»* (2023 рік, м. Луцьк).

Структура роботи. Кваліфікаційна робота магістра складається із вступу, 2 розділів, висновків, списку використаних джерел (25 найменувань) та додатків. Робота викладена на 74 сторінках друкованого тексту. Додатки займають 14 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ВЗАЄМОДІЇ УЧАСНИКІВ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

1.1. Поняття взаємодії в психолого-педагогічній літературі

Взаємодія у різних її проявах формує особистісний простір людини. Ще давні філософи стверджували: річ пізнається лише у момент її зв'язку з іншими речами. Те саме стосується сфери міжособистісних комунікацій: характерні особливості особистості проявляються у процесі контактів, взаємодії з іншими людьми. Але в одних взаємодіях індивід виступає як активний їх учасник, що впливає на форму та зміст спільної діяльності, а в інших – як пасивний об'єкт, глядач, виконавець [9, с. 87].

Питання взаємодії в освітньому процесі вивчалося Ю. Бабанським, М. Заброцьким, І. Кілініченко, О. Киричуком та ін..

З розвитком науки змінюються механізми вивчення явищ, обґрунтування їх причин та наслідків, що дозволяють пізнати той чи інший прояв взаємодії в його об'ємності та глибині.

На рубежі ХХ-ХХІ ст. поняття «взаємодія» входить до більшості педагогічних словників. Його починають позиціонувати як категорію педагогічної науки. Проте категорією педагогічна взаємодія стала далеко ще не відразу.

Проаналізуємо становлення такої звичної для освітнього процесу категорії, як «педагогічна взаємодія».

Спочатку (з середини 60-х р.р. минулого століття) підходи до взаємодії розробляються переважно у галузі теорії навчання та характеризують взаємозв'язок абстрактних, науково-теоретичних понять. Так, у дидактиці використання взаємодії стає звичним при описі:

– принципів навчання (зв'язок теорії з практикою, принцип навчання, принцип поєднання індивідуального та колективістського підходів до організації навчання), підкреслити значимість поєднання різних принципів у педагогічній практиці (наочності та активності, доступності та науковості тощо);

– методів навчання, застосування яких пов'язане з їх поєднанням, оскільки ефективність педагогічного контакту (і в навчанні, і у вихованні) залежить від правильного, оптимального підбору різноманітних методів та засобів;

– комплексного впливу форм навчально-виховної роботи, що призводить до досягнення поставленої мети (навчальної, позакласної та позашкільної; індивідуальної та колективної; сімейної, соціальної, організаційно-педагогічної та ін.) [2, с. 51].

Але вже у 1970-х роках акцент у розумінні педагогічної взаємодії починає зміщуватися в галузі теоретичних побудов у практику, точніше, у сферу виховної роботи.

У цей час поле взаємодії школи та навколишнього середовища значно розширюється: у деяких регіонах країни створюються соціально-педагогічні комплекси. Вже сама назва «соціально-педагогічний комплекс» орієнтована на педагогічну взаємодію, можливості якої виходять за межі школи.

У 1980-х роках з'являється одне з перших звернень до педагогічної взаємодії: взаємна активність, співпраця педагогів та вихованців у процесі їх спілкування у школі найбільш повно відбивається терміном «педагогічна взаємодія» [15, с. 33].

Ця фраза стала свого роду відправним пунктом наукового та практичного освоєння педагогічної взаємодії як явища.

У цьому визначенні підкреслено взаємну активність у спілкуванні педагогів та учнів, яка почала поступово витіснити колишнє тлумачення відносин педагога та вихованця, що зводиться до педагогічного впливу (вплив педагога на свідомість, волю, емоції виховуваного на організацію його

діяльності та спілкувань в інтересах формування знань, умінь, навичок, визначених якостей особистості).

Однак важливішим є той факт, що в цей час педагогічна взаємодія набула цілком певного статусу – наукового терміну.

Не випадково в наступний період педагогічна взаємодія міцно входить до змісту більшості навчальних посібників з педагогіки. Останнє десятиліття ХХ ст. можна образно охарактеризувати як золоте століття у становленні педагогічної взаємодії як базисної категорії відповідної галузі знань.

Насамперед у той період взаємодія стає базовою, тобто розкриває основою багатьох дефініцій педагогіки.

Нагадаємо, що насамперед для навчання та виховання розкриваючим (тобто поняттям з ширшою основою) був вплив. Проте переосмислення педагогічного простору у світлі соціальних подій, врахування двосторонності освітнього процесу та увага до суб'єкт-суб'єктного характеру відносин учасників освітнього процесу сприяли необхідності заміни односпрямованого поняття «вплив» якісно іншою категорією.

На рубежі століть взаємодія як одна з провідних категорій педагогіки входить і в переважну більшість педагогічних словників.

Найбільшою популярністю користується визначення педагогічної взаємодії, наведене у педагогічному словнику: система усвідомлених, погоджених відносин, дій (діяльності) та спілкування людей один з одним, заснована на взаєморозумінні та взаємній підтримці, спрямована на досягнення єдиної значущої для всіх мети (результатів) [20, с. 9]. Але сьогодні в епоху інтенсивного розвитку теорії та практики педагогічної науки, цифрових технологій ця дефініція потребує уточнення.

Звернемося до тлумачення самого слова «взаємодія».

Слово «взаємодія» у академічному тлумачному словнику описується як взаємний зв'язок між предметами у дії, а також погоджена дія між ким-, чим-небудь [1]. Тут потрібно зробити наступне застереження: у педагогічній взаємодії передбачається участь різних сторін, але це зовсім не означає, що цих

сторін може бути лише дві (як це вказує визначення «взаємодії»). Сама педагогічна взаємодія – явище надзвичайно різнобічне. Воно включає в себе: контакт у діаді (два учасники, прямо або опосередковано включені до освітнього процесу), тріаді (і далі зі збільшення кількості учасників: вчитель, учень, батько або психолог, завуч та ін.), групі як сукупному суб'єкті, що відрізняється за складом, за характером виконуваної діяльності (учнівські колективи, педагогічний колектив, батьківський комітет, єдиний шкільний колектив тощо). Крім того, педагогічна взаємодія включає складний взаємозв'язок суспільних явищ – системи освіти, суспільства, соціального замовлення та ін. Отже, залежно від конкретної ситуації кількість сторін може бути різною, в тому числі і тим, що виходять за рамки двосторонніх контактів [11, с. 142].

У психологічному словнику взаємодія визначається як процес безпосереднього чи опосередкованого впливу суб'єктів один на одного, що породжує їх взаємну обумовленість і зв'язок [19, с. 46].

Взаємодія педагогів та учнів у шкільному колективі одночасно відбувається у різних системах: між школярами (між однолітками, старшими та молодшими), між педагогами та учнями, між вчителями.

Сучасна педагогіка орієнтована, перш за все, на організацію суб'єкт-суб'єктних взаємодій, в яких і вчитель, і учень є суб'єктами, співробітниками у спільній пізнавальній діяльності.

Суб'єкт у взаємодії загалом – носій активних дій, джерело впливу [11, с. 143]. Але як суб'єкт визначають також людину як носія будь-яких фізичних та психічних якостей. У цьому тлумаченні важливо відзначити таке: все, що відноситься до суб'єкта, відображає саме його особистість, перебіг його думок, процес його переживань і т.ін. Категорія суб'єкта у цьому значенні як би сповнена індивідуальністю. Звідси принципова відмінність її від значення суб'єкта, що розуміється як колектив, організація чи юридична особа.

Діалектичність визначення суб'єкта взаємодій доповнюється ще й закономірною зміною об'єктної та суб'єктної позицій для кожного з учасників взаємодії.

Педагогічна взаємодія – найскладніший процес, що складається з багатьох компонентів: дидактичних, виховних та соціально-педагогічних взаємодій. Педагогічна взаємодія обумовлена та опосередкована навчально-виховною діяльністю, цілями навчання та виховання. Педагогічна взаємодія є у всіх видах діяльності: пізнавальної, трудової, творчої. В основі педагогічної взаємодії лежить співпраця, яка є початком соціального життя людства. Взаємодія грає найважливішу роль людському спілкуванню, у ділових, партнерських відносинах, і навіть за дотримання етикету, прояві милосердя та інших.

Педагогічна взаємодія може розглядатися як процес індивідуальний (між вихователем і вихованцем), соціально-психологічний (взаємодія у колективі) як інтегральний що об'єднує різні виховні впливи у конкретному суспільстві). Взаємодія стає педагогічною, коли дорослі (педагоги, батьки) виступають у ролі наставників. Педагогічна взаємодія передбачає рівність відносин. Однак у відносинах з дітьми дорослі часто використовують авторитарну дію, спираючись на свої вікові та професійні (педагогічні) переваги. Тому для дорослих педагогічна взаємодія пов'язана з моральними труднощами, з небезпекою перейти хистку грань, за якою починається авторитаризм.

На рубежі XX-XXI ст. таке тлумачення категорії «педагогічна взаємодія» вже перестало задовольняти теоретиків та практиків. Справа в тому, що сама ця категорія є предметом досліджень цілого ряду гуманітарних (і не лише) наук. Навіть якщо ми зважимо на поле дослідження педагогічних взаємодій до сфери гуманітарних наук (від латів. *humanitas* – людський, властивий людській природі), то як мінімум у це коло увійдуть психологія, соціологія та суміжні з ними дисципліни.

Домінування аспектів тієї чи іншої наукової галузі накладає свій відбиток на різні визначення взаємодій, що вивчаються в освітньому просторі.

Так, у визначенні, що з'явилося в педагогічних словниках вже в ХХІ ст., виявляється значно менше дискусійних моментів, так як воно дано не просто з педагогічної, але з психолого-педагогічної позиції.

Взаємодія педагогічна – особистісний контакт вихователя та вихованця (ів), випадковий чи навмисний, приватний чи публічний, тривалий чи короткочасний, вербальний чи невербальний, що має наслідком взаємні зміни їхньої поведінки, діяльності, відносин, установок [17].

Педагогічна взаємодія може виявлятися у вигляді співробітництва, коли обома сторонами досягається взаємна злагода та солідарність у розумінні цілей спільної діяльності та шляхів її досягнення, і у вигляді суперництва, коли успіхи одних учасників спільної діяльності стимулюють або гальмують більш продуктивну та цілеспрямовану діяльність інших її учасників. Гуманістично орієнтований педагогічний процес може бути лише процесом педагогічної взаємодії вихователя та вихованця, де обидва учасники виступають як паритетні, рівноправні, в міру своїх знань та можливостей, партнери [18]. Подана дефініція зачіпає сферу взаємодії між суб'єктами педагогічного процесу (особистісний контакт), прогнозує певний результат (взаємні зміни суб'єктів взаємодії), описує механізм (згоду та суперництво) та характер (цілеспрямованість, продуктивність, двосторонність) взаємодії.

Отже, змістовна та формальна об'ємність феномена педагогічної взаємодії часто призводять до того, що в наукових галузях його розглядають не в цілісності, але в рамках практико-орієнтованого спрощення. З одного боку, таке становище дозволяє заглибитись у специфіку освоєння аспектів взаємодії, але з іншого – звужує поле пізнання цього багатовимірного явища.

1.2. Особливості взаємодії в інклюзивному освітньому середовищі

На сучасному етапі розвитку освіти в Україні відбуваються процеси реформування, які зумовили зміну відношення суспільства до освітніх процесів

інклюзії та ставлення до ступеня участі всіх громадян у соціумі і, насамперед тих, які мають особливі освітні потреби.

Сьогодні головним завданням держави є створення умов для отримання освіти всіма дітьми, їх соціальної реабілітації та отримання можливості бути повноцінним членом суспільства. Зарубіжні країни вже давно мають досвід спільного навчання всіх дітей, що дозволяє судити про ефективність такого навчання для соціальної адаптації осіб з обмеженими можливостями здоров'я. Але найважливіше є те, що суспільство починає приймати осіб з ООП як повноцінних його членів, проявляє повагу і толерантне ставлення до таких людей.

Особливості організації освітнього процесу в інклюзивному середовищі розглядають такі зарубіжні автори як А. Маллер, Д. Мітчелл, Б. Евтіч, Г. Банч та ін.

Особливості взаємодії учня з ООП з педагогами висвітлено у доробках О. Гаяш, А. Гуменюк, Л. Клочек, В. Котирло та ін..

Організація процесу навчання, в якому всі діти незалежно від особливостей їх фізичного розвитку, культурних і мовних особливостей включені в загальну систему, отримала назву інклюзивна освіта.

Найважливішими компетенціями педагога, який реалізує інклюзивну практику, є вміння проектувати та адаптувати освітній процес, зміст навчальних дисциплін для всіх дітей, незалежно від їх можливостей, що забезпечує якість та доступність оволодіння програмним матеріалом. Крім цього, педагог, який реалізує інклюзивну практику, повинен мати соціальні компетенції: включатися у взаємодію з фахівцями освітньої організації, задіяними у створенні умов для якісної освіти тієї чи іншої дитини, створювати умови для прояву суб'єктами педагогічного процесу ініціативи та зацікавленості, нести відповідальність за результати своїх дій та дій вихованців та учнів.

У науці поняття інклюзивної взаємодії недостатньо глибоко опрацьовано, але можна стверджувати, що це різновид соціальної взаємодії, що

реалізується з урахуванням двостороннього розвитку учасників, чия діяльність вибудовується з урахуванням комунікативної компетенції. Мета інклюзивної взаємодії у широкому розумінні зводиться до забезпечення нормального функціонування мотиваційного, змістовного та операційно-діяльнісного елементів спільної діяльності.

Важливими умовами реалізації інклюзивної взаємодії є:

- організований простір спільної діяльності;
- мотиваційна готовність усіх суб'єктів до інклюзивної взаємодії;
- інклюзивна культура всіх учасників інклюзивної взаємодії щодо сформованості ціннісних орієнтацій та особливих комунікативних компетенцій [6, с. 40].

Очевидно, що ці умови не виникають автоматично. Для їх створення потрібні зусилля з боку держави, соціальних інститутів суспільства та окремо кожного громадянина.

Основна мета діяльності педагога під час інклюзивної взаємодії – створити оптимальні умови для розвитку позитивних потенцій кожної дитини, яка навчається в інклюзивному класі (групі).

Для досягнення цієї мети педагог у своїй професійній діяльності вирішує завдання:

1. Створення умов освоєння освітньої програми всіма учнями інклюзивного класу:

- організація у класі безбар'єрної, предметно-розвиваючого середовища;
- створення атмосфери емоційного комфорту, формування взаємовідносин у душі співробітництва та прийняття особливостей кожного;
- формування у дітей позитивної, соціально спрямованої навчальної мотивації;
- застосування адекватних можливостей та потреб учнів сучасних технологій, методів, прийомів, форм організації навчальної роботи;
- адаптація змісту навчального матеріалу, виділення необхідного та достатнього для освоєння дитиною з ООП;

- адаптація наявних або розробка необхідних навчальних та дидактичних матеріалів та ін.

2. Створення умов адаптації дітей з ООП у групі однолітків:

- організація уроків, позанавчальних та позакласних заходів з використанням інтерактивних форм діяльності дітей;

- організація позакласної роботи, спрямованої на розкриття творчого потенціалу кожної дитини, реалізацію її потреби у самовираженні, участі у житті класу, школи;

- використання адекватних можливостей дітей способів оцінки їх навчальних досягнень, продуктів навчальної та позанавчальної діяльності.

3. Залучення додаткових ресурсів, підтримки:

- залучення фахівців психолого-педагогічного супроводу до участі у проектуванні та організації освітнього процесу в інклюзивному класі;

- формування запиту на методичну та психолого-педагогічну підтримку, як з боку фахівців школи, так і з боку «зовнішніх» соціальних партнерів – ІРЦ, громадських організацій;

- організація взаємодії з батьками в дусі співробітництва та поділу відповідальності.

4. Підвищення професійної компетенції [22, с. 89-90].

Спілкування та взаємодія з дорослими та однолітками є найважливішим фактором, що багато в чому визначає розвиток дитини. Розвиваючий ефект навчання залежить багато в чому від того, як організована спільна діяльність дорослого та дитини, або дитини та однолітка, наскільки добре вона може будувати партнерські відносини з іншими. Вміння вибудовувати міжособистісні стосунки може бути не сформовано у дітей із нормальним психофізичним розвитком, де доречна лише невелика допомога та невелике втручання у організацію міжособистісних відносин. Діти з особливими освітніми потребами, у свою чергу, вимагають більш серйозного втручання у організацію процесу взаємодії з учасниками інклюзивного освітнього процесу.

Для дітей із проблемами у розвитку характерні такі труднощі взаємодії: прояви соціальної ізоляції, зниження кількості взаємодій, наявність бар'єрів спілкування, відсутність інтересу до спільної діяльності, негативні поведінкові реакції [7, с. 186]. Всі ці проблеми безпосередньо впливають на успішність навчання учнів, на особисті досягнення та просто на право реалізувати себе. Існує завдання – знайти оптимальний метод для вирішення такої проблеми, як створення ефективного спеціально організованого, керованого процесу взаємодії вчителів та учнів, спрямованого на засвоєння знань, умінь, навичок, формування світогляду, розвиток розумових сил та потенційних можливостей учнів, закріплення навичок самоосвіти відповідно до поставлених цілей.

Ми погоджуємося з поглядами К. Бондар: саме в умовах інклюзії дитина з проблемами у розвитку може навчитися взаємодіяти [22, с. 97]. Але для цього необхідно сформувати певні педагогічні компетенції, які необхідні для реалізації та організації взаємодії учасників у процесі інклюзивної освіти закладів загальної середньої освіти.

У вчителів закладів загальної середньої освіти мають бути сформовані компетенції діяльності та необхідні теоретичні знання в галузі спеціальної та педагогічної психології, корекційної педагогіки, розумінні та реалізації підходу індивідуалізації навчання дітей з особливими освітніми потребами. Необхідно враховувати у своєму педагогічному підході різноманітність можливостей навчання різних дітей. Виходячи з цього, існує потреба застосування моделей спільного викладання та співпраці звичайних та спеціальних педагогів. Що стане ефективним способом задоволення особливих потреб дітей із особливими освітніми потребами.

Найбільш важливим для соціального розвитку людини є шкільний період, але й у подальшому розвитку інклюзивне навчання дитини з проблемами буде мати позитивний досвід. Незважаючи на те, що взаємодія та спілкування з дорослим зберігають провідну роль у розвитку дитини, для повноцінного соціального та пізнавального розвитку дітям шкільного віку недостатньо

взаємодіяти лише з дорослими чи однолітками, необхідно взаємодія із усіма суб'єктами освітнього процесу. Отже, наступною особливістю взаємодії учасників у процесі інклюзивного освіти шкіл залежить від гуманного відношення та ступеня прикладених зусиль самих учнів та інклюзивного освітнього процесу.

Діти, з особливими освітніми потребами, виявляють велику гнучкість у спілкуванні, так само їм властивий більш високий рівень комунікативної толерантності та здатність до розуміння стану співрозмовника. Прагнення до розуміння, прийняття індивідуальності іншого, а так само готовності до рівноправної взаємодії з суспільством є характерною рисою для осіб з особливими потребами здоров'я.

Люди з типовим психофізичним розвитком більшою мірою використовують у спілкуванні соціальні стереотипи, в рамках яких не вкладаються особливості осіб з ООП. Особливість цього виду взаємодії полягає в бажанні спілкуватися тільки з комфортними та «зручними» для спілкування людьми, що зміцнює бар'єр інтеграції дітей із особливими освітніми потребами у суспільство.

Варто зазначити, що неадекватність людей із нормотиповим розвитком по відношенню до осіб з ООП пов'язана з відсутністю досвіду взаємодії з особами, які мають ООП.

У процесі взаємодії з рівними партнерами дитина набуває таких якостей, як взаємна довіра, доброта, готовність до співпраці, вміння ладити з іншими, відстоювати свої права, раціонально вирішувати конфлікти, що виникають. Дитина, що має позитивний досвід взаємодії з однолітками та дорослими починає точніше оцінювати себе та інших, свої можливості та можливості інших.

Таким чином, основна мета діяльності педагога під час інклюзивної взаємодії – створити оптимальні умови для розвитку позитивних потенцій кожної дитини, яка навчається в інклюзивному класі (групі). Педагогу необхідні практичні дії щодо створення такої атмосфери, яка дозволяє по-

справжньому включити всіх учасників освітнього процесу у шкільне життя, а також дій щодо створення та розвитку інклюзивного освітнього середовища для всіх членів освітньої організації.

1.3. Характеристика інноваційного програмно-методичного забезпечення інклюзивної освіти

Використання комп'ютерних технологій у процесі корекційного навчання дозволяє значно скоротити час на формування та розвиток мовних та мовленнєвих засобів, комунікативних навичок, вищих психічних функцій – уваги, пам'яті, словесно-логічного мислення, емоційно-вольової сфери. Застосування ІТ є надзвичайно ефективними, тому що вони допомагають виконувати завдання, вирішення яких традиційними методами є недостатньо продуктивним, дозволяють коригувати функції, робота над якими раніше була важкоздійсненою, або здійснювати традиційну діяльність по-новому. Крім того, їх впровадження у спеціальне навчання дозволяє індивідуалізувати корекційний процес, враховувати освітні потреби кожної дитини, що, зрештою, сприяє підвищенню ефективності корекційно-освітнього процесу загалом.

У зв'язку з цим особливої актуальності набувають розробка, створення та впровадження спеціалізованих комп'ютерних програм, що враховують загальні закономірності та особливості розвитку дітей з різними порушеннями [10, с. 44].

Спеціалізовані комп'ютерні засоби навчання є єдиними програмно-методичними комплексами, що підтримують корекційно-освітній процес на різних етапах, що розкривають проблемні моменти в навчанні дітей і забезпечують найбільш оптимальний шлях включення даного програмного продукту в систему корекційного навчання.

При цьому однією з переваг комп'ютерних засобів навчання є те, що комп'ютер може комплектуватись з урахуванням потреб людей з обмеженими можливостями здоров'я [14, с. 8].

У цьому напрямі ведуться різноманітні розробки.

Так, для людей з порушеннями опорно-рухового апарату можлива зміна конфігурації клавіатури, застосовується мембранна клавіатура із підвищеною чутливістю, клавіатура із збільшеними клавішами. Можуть використовуватись спеціальні пальцеві датчики.

Для людей з порушеннями слуху розроблені спеціальні комп'ютерні технології, при яких голос людини, що говорить, перетворюється на візуальні символи на екрані монітора [20, с. 64].

Для людей з вадами зору використовується спеціальна клавіатура з насічками на клавішах, програми, за допомогою яких озвучується інформація – так званий «Екранний читець».

Одними з перших робіт у галузі створення технічних засобів підтримки корекційного процесу стали розробки допоміжних засобів, спрямованих на формування та корекцію вимовної сторони мовлення у дітей з порушеним слухом та важкими мовними патологіями. Завданнями таких специфічних засобів навчання, що розробляються при співпраці сурдопедагогів та інженерів, були заповнення дефіциту інформації про мовлення, за рахунок інших, більш збережених видів сприйняття, доповнення структури зворотного зв'язку за рахунок залучення збережених аналізаторів (зорового, тактильно-вібраційного).

У 1987 – 89 роках корпорація ІВМ представила увазі професійних логопедів США настільну систему «Видима мова» з урахуванням персонального комп'ютера на формування та корекції фонетичної сторони мовлення. У нашій країні освоєння цієї комп'ютерної програми розпочалося у 90-х роках минулого століття. У 1991 році було адаптовано до української мови її першу версію.

Ця програма призначена для роботи як з дітьми, так і з дорослими пацієнтами з порушеним слухом (глухі та слабочуючі), але може

використовуватися в роботі з пацієнтами із збереженим фізіологічним слухом. До цієї категорії можна віднести дітей з первинною мовною патологією в рамках дизартрії, дислалії, алалії, ринолалії та заїкуватості. Також програма ефективна під час роботи з дітьми, які мають вторинні порушення мовлення, основний діагноз яких поєднується з мовленнєвою патологією.

Автори програми запропонували новий підхід до візуалізації основних акустичних компонентів мовлення, створивши достатньо інформативні навіть для маленьких дітей графічні образи з елементами мультиплікації.

При цьому вперше стало можливим візуалізувати найбільш повний перелік базових компонентів мовлення:

- мовленнєве дихання;
- голосоутворення – наявність та відсутність голосу,
- голосознавство – тривалість фонації, інтенсивність голосу та його частотний діапазон, фонетичне оформлення мовлення [8, с. 16].

У програмі передбачено візуалізацію складової структури слова. З її допомогою на екрані комп'ютера у доступних для дітей образах відображається процес корекції та формування таких просодичних компонентів мовлення, як голосові модуляції, виділення словесного та логічного наголосу.

Ще однією цікавою інноваційною програмою для корекції мовлення дітей є українська розробка 2006 року комп'ютерний навчально-програмний комплекс з української мови «Адаптація-Лого» – це програмний засіб, призначений для безпосереднього використання на заняттях з української мови для вдосконалення навчально-мовленнєвих навичок дітей з тяжкими порушеннями мовлення. Комплекс містить розробку навчальної програми для 38 фонем сучасної української мови, кожній фонемі виділено окрему частину, яка, у свою чергу, містить певний комплекс вправ, поділений на 4 етапи, об'єднаних спільною метою, в яких реалізується розвиток мовлення учнів I класу. Комплекс «Адаптація лого» містить систему розвивальних і корекційних вправ і забезпечує їх використання на всіх етапах навчання (засвоєння,

застосування та контроль знань, умінь і навичок, їх закріплення, систематизація й узагальнення).

Цікавою та ефективною у застосуванні є комп'ютерно-технологічна система Palatometer, розроблена американським дослідником Самуїлом Флетчером у 2005 р. Система призначена для діагностики та корекції порушень мовлення різної етіології для осіб різних вікових категорій [24].

Система «Палатометер» – це набір, що складається із [25, с. 67]:

- двох піднебінних пластин (SmartPalate) – ортодонтичних фіксаторів, кожна з яких містить 126 золотих датчиків-провідників і розміщується у ротовій порожнині логопеда та пацієнта (дитини, дорослого) відповідно;

- мікропроцесора (пристрій введення-виведення), що розташовується на шиї дитини-логопата та налаштовує зв'язок-контакт між піднебінними пластинами логопата і логопеда, а також програмним забезпеченням (SmartPalateView) на персональному комп'ютері; цей зв'язок відображається на дисплеї комп'ютера;

- власне, програмного забезпечення (SmartPalateView) на персональному комп'ютері, що відображає мовлення (дитина-логопат промовляє звуки, програма оцінює точність роботи артикуляційних м'язів і показує прогалини на екрані, логопед одразу дає правильний зразок звуків, зокрема, демонструє саме правильну м'язову роботу, що так само доступна на екрані і для логопеда, і для дитини-логопата) та будує аудіоспектрограму піднебінно-язикових контактів людини.

У корекційній роботі між логопедом (який дає зразок артикуляції звука або групи звуків) і логопатом (відображається на екрані комп'ютера у вигляді двох палатограм) встановлюється взаємний пульсуючий кінестетичний мовленнєвий контакт. Логопед (Отримує імпульси від піднебінної пластинки та відтворює звукові зразки). Логопат кладе пластинку в рот і повторює інформацію (звуки, слова, фрази, текст), надану вчителем. На екрані комп'ютера візуально висвітлюється інформація про те, які м'язи неправильно або неадекватно використовуються під час артикуляції тих чи інших звукових

повідомлень, тобто показуються проблемні зони, на які необхідно звернути увагу. Порівняння стану фонем та м'язів є ефективним, коли логопед правильно вимовляє той самий текст, використовуючи пластину, поміщену в рот. Логопат може побачити візуальне зображення обох ротів і візуально помітити відмінності, які існують в артикуляції (рис. 1. 1):

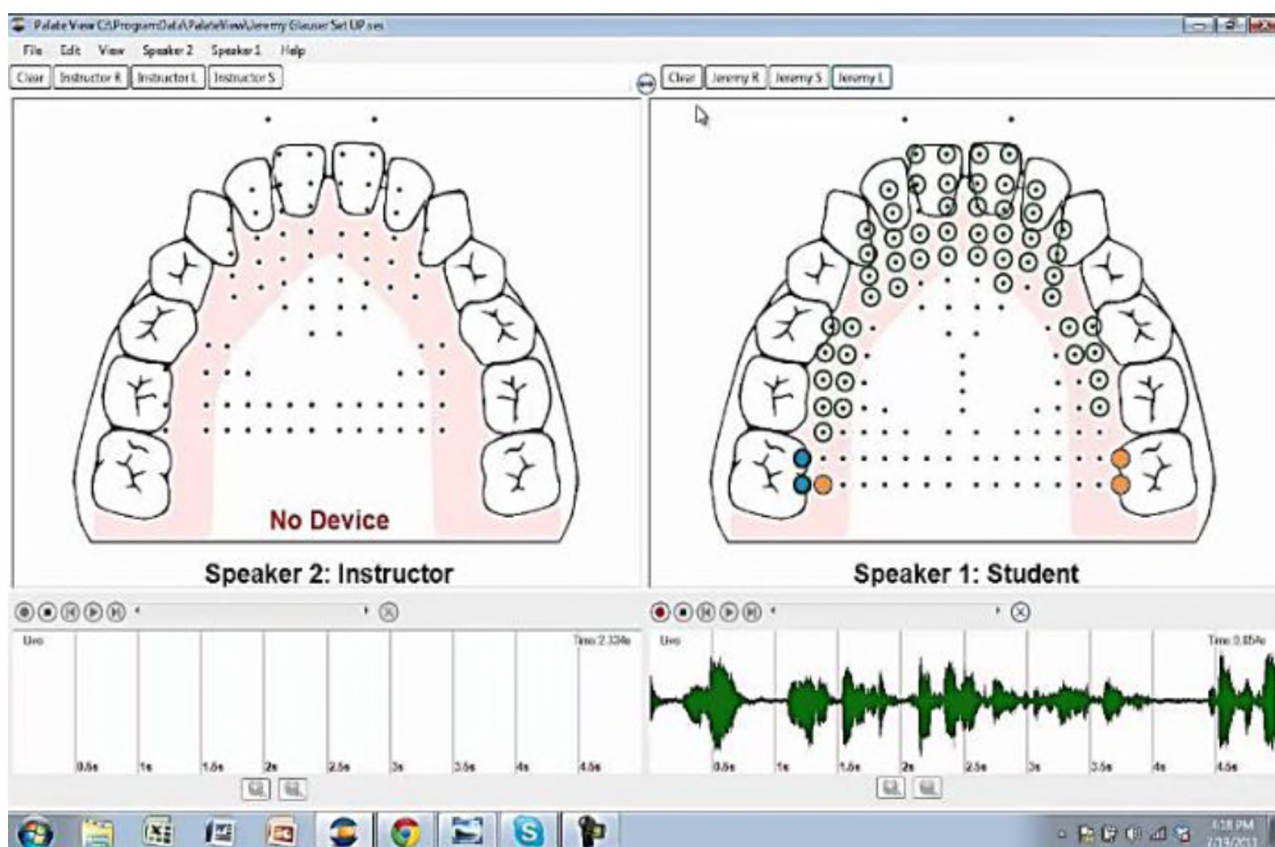

Рис. 1.1. Програмне забезпечення системи «Палатометер»

Перевагами цієї системи є пришвидшення корекційної роботи. Недолік – англійський інтерфейс користувача.

Ще однією українською розробкою, яку можна використовувати в корекційній роботі є комп'ютерна програма «Домашній Логопед-intellect» – це розробка, що стимулює при-стимулює природну мозкову активність за допомогою звуків високих частот – інноваційний метод відновлення мовленнєвих та інтелектуальних порушень [23]. Розробником цього програмного продукту є Влада Тарасенко (рис. 1.2):

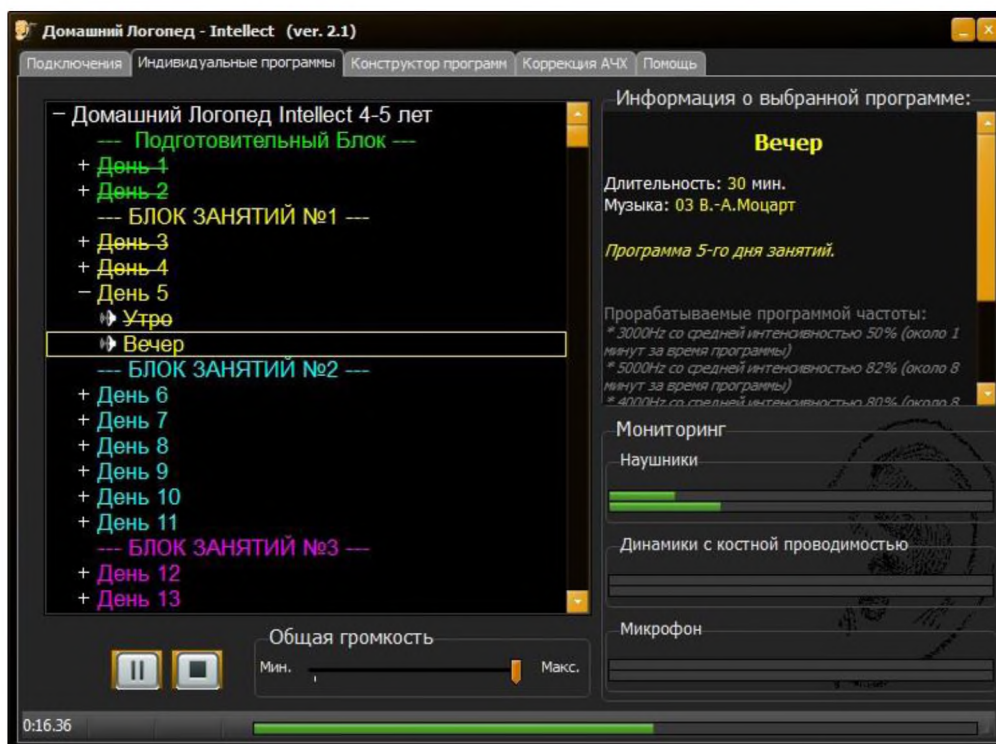

Рис. 1.2. Вікно програми Домашній Логопед-intellect

Ця програма використовується для стимуляції та корекції всіх компонентів мовленнєвої системи, зокрема основною частиною є стимуляція фонематичних процесів. Ефективність програми підтверджується:

- збільшенням обсягу словника – дитина починає більше говорити, вживаючи нові склади чи слова;
- підвищенням якості фонематичного процесу мовлення – дитина чіткіше вимовляє і починає виправлятися під час говоріння;
- вдосконалення розуміння розмовної мови – дитина вміє розуміти довгі фрази дорослих і правильно відповідати на складні питання;
- активізація уваги в зверненому мовленні – починає слухати казки і читати книжки з мамою, дитина стає більш зацікавленою у повсякденному спілкуванні;
- покращується моторика – дитина починає краще малювати і писати;
- покращується загальна моторика – розвиваються біг, стрибки, їзда на самокаті та велосипеді, дитина може точніше повторювати рухи дорослого;

– покращуються навички слухової пам'яті – дитина може повторити те, що почула від друзів чи дорослих [23].

Незаперечними є переваги використання інноваційних комп'ютерних програм для взаємодії педагога і дитини з ООП. Але є один важливий недолік – ці програми не є безкоштовними і потребують фінансування, що не завжди можливо в умовах закладу загальної середньої освіти. Програми достатньо дорогі. Тому звичайний вчитель логопед, дефектолог не зможе собі дозволити придбати її для щоденного використання.

Але є інші можливості для взаємодії дитини з ООП і педагога. Сучасні засоби ІКТ та он-лайн середовища дозволяють абсолютно безкоштовно створювати власні завдання, ігрові вправи для корекційних цілей.

Одним із безкоштовних програмних засобів, які можна використовувати у школі з метою корекції є G-compris (Рис. 1.3):

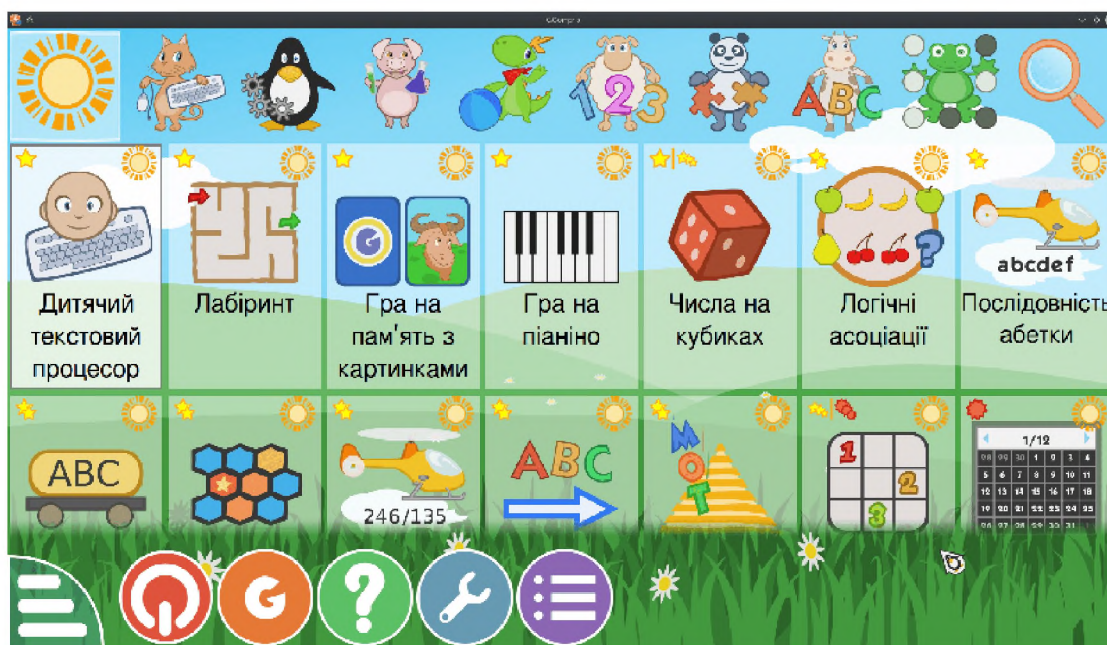

Рис. 1.3. Вікно програми G-compris

Всі завдання розміщені за розділами. Є понад 100 вправ різного спрямування. Доступні у використання, мають україномовний інтерфейс користувача. Є система підказок, які дозволяють дитині у разі незрозуміння

виконання дати настанову або інструкцію як виконувати те чи інше завдання. Не потребує значних ресурсів комп'ютера для встановлення. Є версія для смартфонів доступна у Playmarket.

Також з метою взаємодії та підвищення мотивації дітей з ООП можна використовувати завдання розроблені на платформі lerningapps. Це онлайн середовище, де є готові вправи і можливість розробляти вправи і завдання самостійно. Мова інтерфейсу – українська. Завдання доступні як на комп'ютері, так і на власному смартфоні. Всі готові завдання розміщені за розділами. З метою корекційного впливу та взаємодії з дитиною з ООП можна використовувати розділ «Психологія» (рис. 1.4):

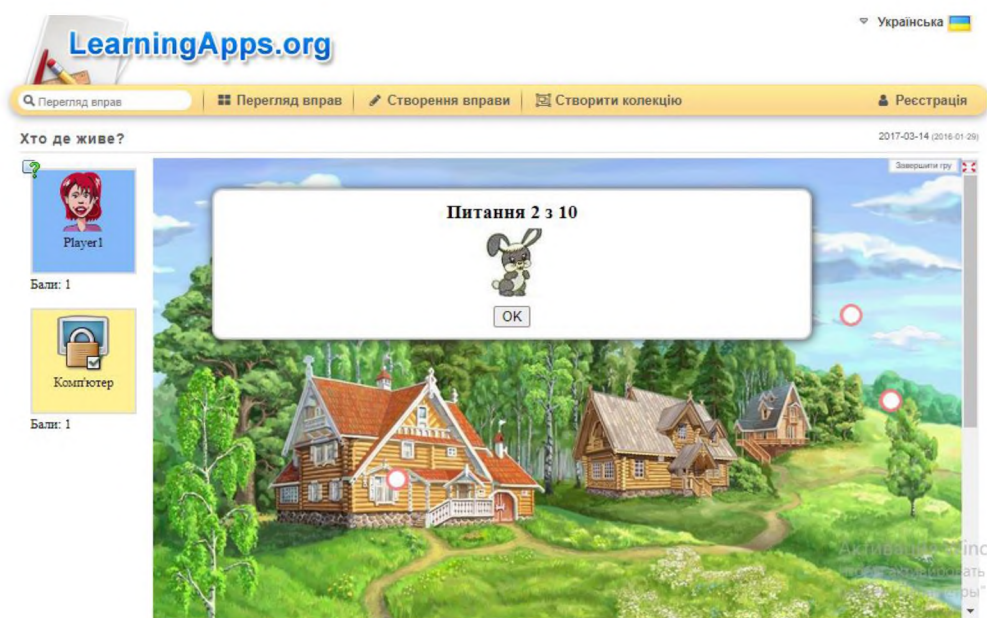

Рис. 1.4. Вікно онлайн середовища lerningapps

Ще одним потужним інструментом корекційної роботи та взаємодії з дітьми з ООП є сайт Wordwall, який можна використовувати в логопедичній роботі з дітьми з порушеннями мовлення. Wordwall пропонує широкий вибір інтерактивних ігор, тестів і завдань, створених на основі відповідних освітніх програм. Це дає змогу надати додатковий супровід дітям з порушеннями мовлення та забезпечити більш високий рівень логопедичної корекції.

Для логопедів цей веб-сайт можна використовувати для створення інтерактивних ігор і тестів та завдань, які використовуються під час логопедичної корекції. Наприклад, логопед «вгадай слово», «змінюй склади», «розстав слова за алфавітом» тощо.

Wordwall також надає можливість створювати індивідуальні завдання з урахуванням потреб конкретних учнів з порушеннями мовлення. Наприклад, для дітей з порушенням мовлення можна створити завдання, яке допоможе навчити їх правильних звуків і букв (рис. 1.5):

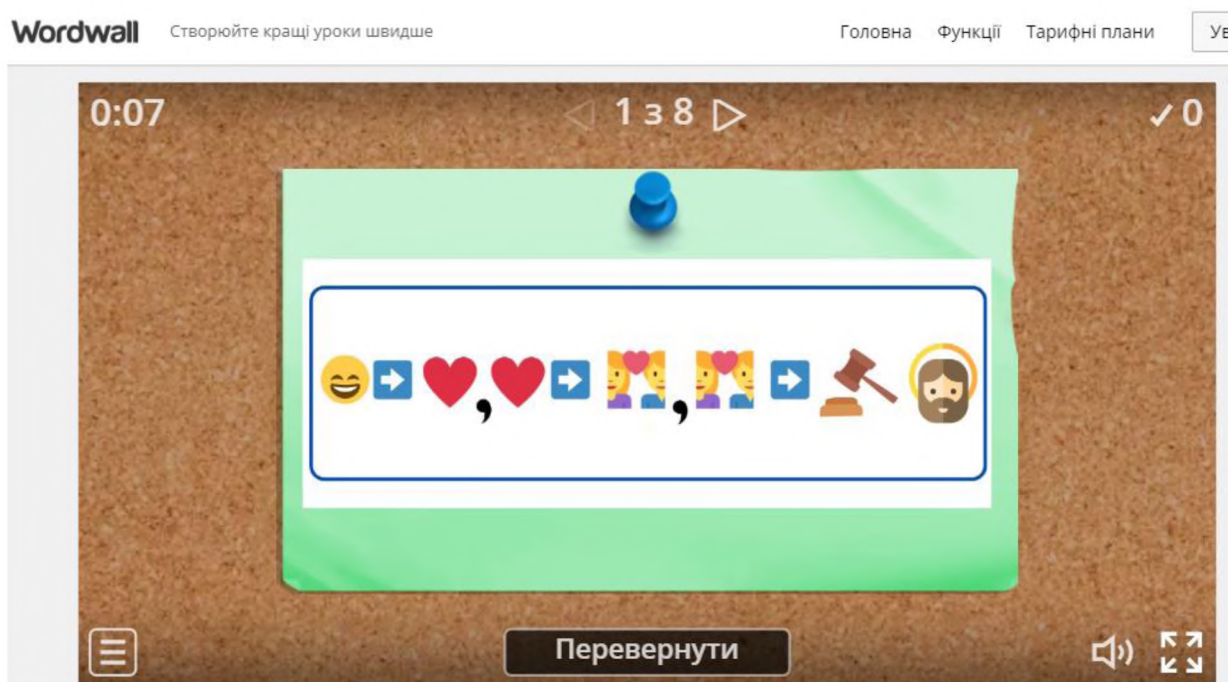
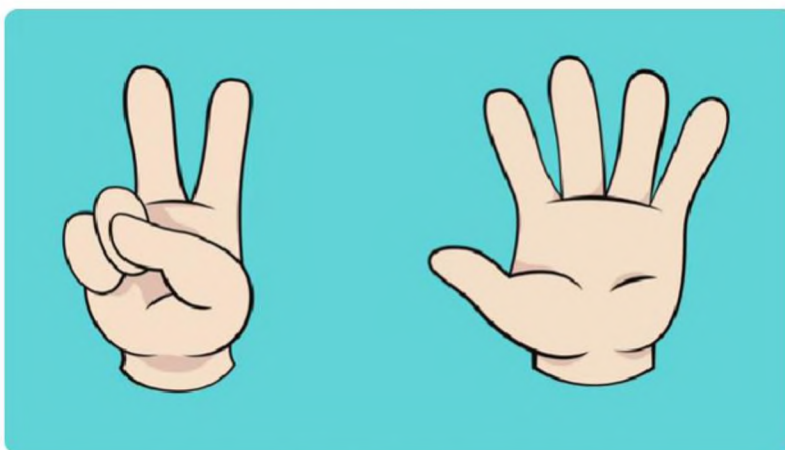

Рис. 2.5. Вікно середовища Wordwall

Логопед може самостійно складати різні вправи на аналогію, складання слів, вікторини, флеш-кортки тощо.

Також можна використовувати можливості каналу Youtube. На каналі є різні відео з нейроіграми для дітей, які можна використати в роботі логопеда (рис. 1.6).

Вправа для розвитку міжпівкульних зв'язків "Спритні долоньки" 1.
нейрогімнастика

Рис. 1.6. Нейроігри на каналі Youtube

Отже, у практиці корекційної взаємодії вчителя та дитини з ООП є низка спеціального програмного забезпечення, яке розроблено з метою корекції певних процесів. Ці інноваційні засоби мають свої переваги. Але головним недоліком є їх дороговартісність. Нами проаналізовано наявні цифрові інструменти і виділено ті, які на нашу думку, будуть сприяти якісній корекційній взаємодії педагога і дитини з ООП і будуть доступні у використанні. Ми виділили навчальний комплекс G-compris, онлайн середовище learningapps та сайт Wordwall. Це безкоштовні програмні засоби та додатки, з якими можна працювати як на комп'ютері так і в мобільній версії, що є зручним для роботи вчителя і дитини.

РОЗДІЛ 2

ЕФЕКТИВНІ ПРАКТИЧНІ УМОВИ ВЗАЄМОДІЇ ВЧИТЕЛЯ ТА УЧНІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ ЗАСОБАМИ ПРОГРАМНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

2.1. Організація дослідно-експериментальної роботи

Для виявлення ефективних практичних умов взаємодії вчителя та учнів з ООП засобами програмно-методичного забезпечення нами було організовано та проведено дослідження на базі Цуманського ліцею Цуманської селищної ради Волинської області. У дослідженні взяло участь 10 педагогів. З них 4 класних керівників 1-4 класів, 4 асистенти, 1 психолог та 1 дефектолог. Всі педагоги мають досвід роботи з дітьми з ООП від 2 до 10 років. Також за останні 3 роки педагоги проходили курси підвищення кваліфікації, з яких не менше 15 год було наявною робота з дітьми з особливими освітніми потребами.

Дослідження відбувалося у три етапи:

1. Констатувальний етап експерименту.
2. Формувальний етап експерименту.
3. Контрольний етап експерименту.

На констатувальному етапі дослідження ми виділили компоненти сформованості взаємодії педагога з дитиною з дітьми з ООП. З теоретичного аналізу проблеми дослідження ми з'ясували, що компонентами взаємодії є когнітивний – знання педагогів про способи організації взаємодії в умовах інклюзивної освіти; діяльнісний – вміння педагогів організувати цю взаємодію на практиці та мотиваційний – готовність педагогів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

Відповідно компонентів нами були визначені критерії та показники сформованості кожного компоненту (таблиця 2.1):

Таблиця 2.1

**Критерії та показники сформованості компонентів взаємодії педагога
з учнем з ООП**

Компонент	Критерій сформованості	Показники сформованості
Мотиваційний	наявність усвідомлених особистісних смислових установок та ціннісних орієнтацій у сфері міжособистісного спілкування; готовність до роботи з дітьми з ООП.	Рівень мотиваційно-ціннісного відношення до роботи щодо організації взаємодії з дитиною з ООП
Когнітивний	наявність науково обґрунтованих знань про сутність, зміст та особливості організації взаємодії з дітьми з ООП, здатність добувати, сприймати та тлумачити нову інформацію в обраній професійній сфері.	Рівень засвоєння професійних знань в інклюзивній освіті
Діяльнісний	реалізація умінь та навичок використання ресурсів інноваційного програмно-методичного забезпечення, спеціальних методів, прийомів та технологій корекційно-педагогічної роботи з дітьми з ООП.	Рівень сформованості умінь та навичок в організації взаємодії з дитиною з ООП засобами інноваційного програмно-методичного забезпечення

Відповідно до показників та критеріїв було виділено рівні сформованості взаємодії вчителя та дитини з ООП засобами інноваційного програмно-методичного забезпечення (таблиця 2.2):

Таблиця 2.2.

**Рівні сформованості взаємодії вчителя та дитини з ООП засобами
інноваційного програмно-методичного забезпечення**

Рівні	Мотиваційний	Когнітивний	Діяльнісний
Високий	стійкий професійний інтерес та позитивне ставлення до взаємодії з дітьми з ООП, спрямовані на повноцінне, конструктивне та рівноправне спілкування у процесі взаємодії, систематично займаються саморозвитком та самовдосконаленням у цій галузі	Має глибокі знання про процес взаємодії з дитиною з ООП засобами інноваційного програмно-методичного забезпечення	Педагог використовує у своїй роботі інноваційне програмно-методичне забезпечення, сам розробляє та створює ресурси для роботи з дитиною засобами ІКТ. Чітко розуміє та самостійно вибудовує ефективні шляхи взаємодії з дитиною з ООП.

Продовження таблиці 2.2			
	1	2	3
Середній	у спілкуванні орієнтовані на цілі та потреби співрозмовника, демонструють нестійкий, ситуативний інтерес до процесу взаємодії, не спрямовані на повноцінне, конструктивне та рівноправне спілкування з учасниками освітнього процесу, не прагнуть саморозвитку та самовдосконалення у професійній діяльності	Має обмежені знання про процес взаємодії з дітьми з ООП засобами інноваційного програмного забезпечення	Педагог здатний самостійно підібрати інноваційно-методичне програмне забезпечення для взаємодії з дитиною з ООП. Готовий до взаємодії з усіма дітьми з ООП. При взаємодії з дітьми з ООП дотримується рекомендацій, звертається до знань та авторитету педагога, володіє широким набором сучасних технологій, методів та прийомів роботи з дитиною, може реалізовувати їх у процесі професійної діяльності за наміченим планом, відчуваючи труднощі в нових умовах.
Низький	У педагогів відсутні мотиви професійної діяльності, вони не орієнтовані на набуття знань та оволодіння способами взаємодії з дитиною з ООП, вони не спрямовані на повноцінне, конструктивне та рівноправне спілкування в процесі взаємодії з дитиною з ООП, не прагнуть до самовдосконалення у цій діяльності	Має вкрай обмежені знання про процес взаємодії з дитиною з ООП в цілому.	Педагог не володіє навичками організації взаємодії з дитиною з ООП з урахуванням індивідуальних особливостей дитини, має значні труднощі при встановленні контакту з дитиною з ООП, не володіє навичками надання педагогічної допомоги та консультативно-методичної підтримки дітям, не використовує у своїй роботі сучасні технології, методи та прийоми роботи з дитиною з ООП.

Наступним кроком було підбір методик для діагностики педагогів.

Мотиваційний компонент ми діагностували за допомогою анкет «Я та інклюзивна освіта» (Т. Четверикова) та методики «Спрямованості особистості в спілкуванні» (С. Братченко). Анкети подані в додатку А, Б.

Мета анкети «Я та інклюзивна освіта» – виявлення сформованості ціннісно-мотиваційної готовності педагогів до роботи в умовах інклюзивної освіти.

Вчителям пропонувалося відповісти на запитання, подані в анкеті та зафіксувати свою відповідь на бланку. Анкетування відбувалося в груповій формі. Час на виконання був фіксований – 10 хвилин. Після завершення часу педагоги віддали анкети для опрацювання даних дослідження.

В анкетуванні прийняли участь 10 педагогів. Вивчення шкільної документації дозволило з'ясувати, що серед респондентів 2 вчителів мають вищу категорію; 3 – спеціалісти I категорії; 4 – спеціалісти II категорії; 1 – кваліфікаційна категорія спеціаліст.

За останні три роки всі респонденти пройшли курсову підготовку, вивчили особливості навчання дітей з ООП і специфіку інклюзивної освіти. Також ми з'ясували, що педагоги в тій чи іншій мірі мали змогу працювати з дітьми з ООП.

Дослідження, проведене з використанням анкети «Я та інклюзивна освіта», показало, що з принципами, завданнями та філософією інклюзивної освіти знайомі 70% педагогів (7 чол.), решта (3 чол. – 30%) мають обмежені уявлення про інклюзію («індивідуальний підхід до навчання дітей з ООП», «допомогти дітям адаптуватися, соціалізуватися в суспільстві, знайти себе в житті»), рисунок 2.1:

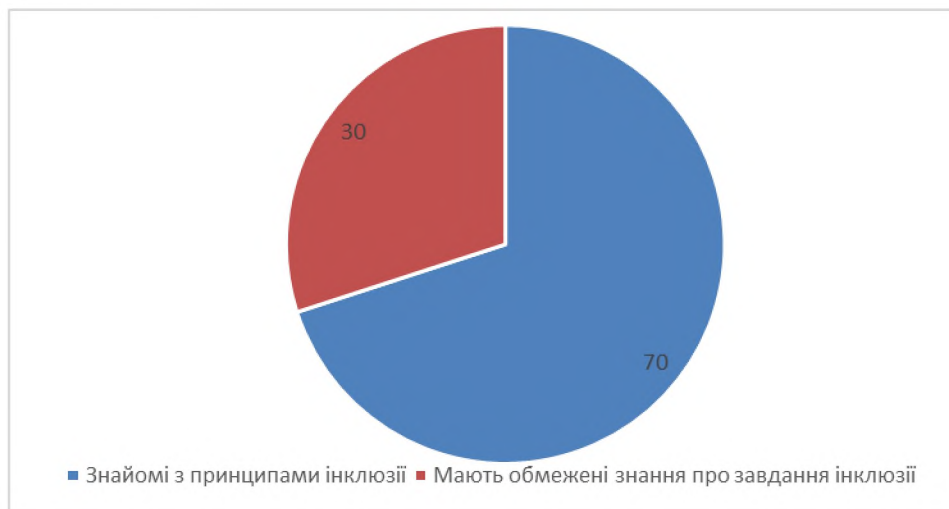

Рис. 2.1. Уявлення педагогів про принципи та завдання інклюзивної освіти

Ціннісне ставлення до дітей з ООП і до інклюзивної освіти виявили 70% педагогічних працівників (7 чол.). При відповіді на питання про призначення інклюзивної освіти респонденти відзначали наступне: «Я ставлюся до дітей з розумінням, співчуттям. Такі діти ведуть подвійну боротьбу: зі своєю недугою і байдужістю суспільства». До дітей з ООП у педагогів сформувалося позитивне

ставлення, але до форми інклюзивної освіти вони ставляться з обережністю. У відповідях педагогів відзначається недолік індивідуальної спеціалізованої підготовки, а також допомоги з боку фахівців вузького профілю. Не всіма педагогами усвідомлюється цінність отримання різнобічного соціального досвіду дітьми з типовим і порушеним розвитком; необхідність формування позитивної громадської думки до осіб з ООП.

Бажання працювати з дітьми, що мають різні обмеження, і організувати їх спільне навчання з однолітками з типовим розвитком проявили лише 40% педагогів (4 чол.). Популярною відповіддю на питання «Чи готові ви працювати з дітьми, які мають порушення у фізичного та (або) психічного розвитку» була наступна: «Готові працювати за наявності спеціальних умов для організації інклюзивної освіти».

При відповіді на питання «Чому Ви звернулися до проблем організації інклюзивної освіти?», відповіді респондентів були різноспрямованими: «Збільшення кількості дітей з ООП»; «Хочеться допомогти дітям, які страждають від своєї недуги», «Вважаю, що дітям з ООП необхідно перебувати в тому ж середовищі що й інші, щоб навчитися пристосовуватися до світу».

Виділяється група відповідей 30% педагогів (3 чол.), пов'язана з необхідністю підпорядкування об'єктивним зовнішнім обставинам. Можна було зустріти наступні відповіді: «Об'єктивна необхідність». «Мене ніхто не питає», «Школа стала майданчиком з інклюзивної освіти». Такі педагоги показали недостатній інтерес до проблем інклюзивної освіти і вивчають дану проблему в зв'язку з необхідністю (соціальне замовлення з боку батьків, які виховують дітей з ООП; вимоги адміністрації).

Узагальнюючи результати, отримані в ході анкетування, ми можемо зробити висновок, що більшість педагогів розуміють суть, принципи і призначення інклюзивної освіти, знають особливості дітей з ООП, але до її реалізації поставилися неоднозначно. Це проявляється в низькій зацікавленості педагогів у правильній організації інклюзивної освіти на практиці.

Проблеми педагогів полягають в наступному: недостатньо досвіду роботи з особливими дітьми та орієнтованість на роботу з нормотиповими дітьми. Багато вчителів вважають, що такі діти повинні навчатися в спеціалізованих закладах.

Для визначення ціннісних орієнтацій педагогів у сфері міжособистісного спілкування нами було використано методикау «Спрямованість особистості у спілкуванні» С. Братченко.

Інструкція:

Нижче перераховані варіанти поведінки у різних ситуаціях спілкування. Вам пропонується вибрати для кожної ситуації той варіант, який найбільшою мірою відповідає бажаному вами стилю спілкування з людьми (з друзями, знайомими тощо). Запропоновані п'ять варіантів не вичерпують все різноманіття спілкування. Тому, якщо жоден із запропонованих варіантів не відповідає вашому уявленню про спілкування, сформулюйте свій варіант та впишіть його за № 6. Номер обраного вами (або сформульованого самостійно) варіанта для кожної ситуації напишіть на окремому аркуші.

Будьте уважні та обережні. Відповідати слід у порядку пред'явлення ситуацій; не допускається додавати або виправляти відповіді після ознайомлення з наступними ситуаціями.

Постарайтеся бути щирими: пам'ятайте, що тут не може бути «хороших» чи «поганих» відповідей, важливо лише щоб вони відображали вашу думку

Обробка та інтерпретація результатів

Респондент повинен вибрати одну відповідь (або запропонувати її), яка найбільшою мірою висловлює її думку або відповідає реальності. Відповідь респондента співвідноситься зі шкалами «ключа» і у разі збігу отримує 1 бал. Підрахунок отриманих балів проводиться за кожною шкалою окремо та результати співвідносяться між собою.

Діапазон кількості «сирих» балів за шкалами – від 0 до 20 (без урахування індивідуальних варіантів відповідей). Максимальна кількість балів за тією чи іншою шкалою показує найбільш переважаючий особистістю спосіб

поведінки в комунікативній ситуації, а найменше - відкинутий або витіснений спосіб поведінки.

Аналіз результатів застосування даної методики показав, що домінуючим способом поведінки педагогів у комунікативній ситуації є діалогічна спрямованість у спілкуванні, а способами, що відкидаються – альтероцентристська, авторитарна, маніпулятивна, конформна та індіферентна спрямованість у спілкуванні (рис. 2.2).

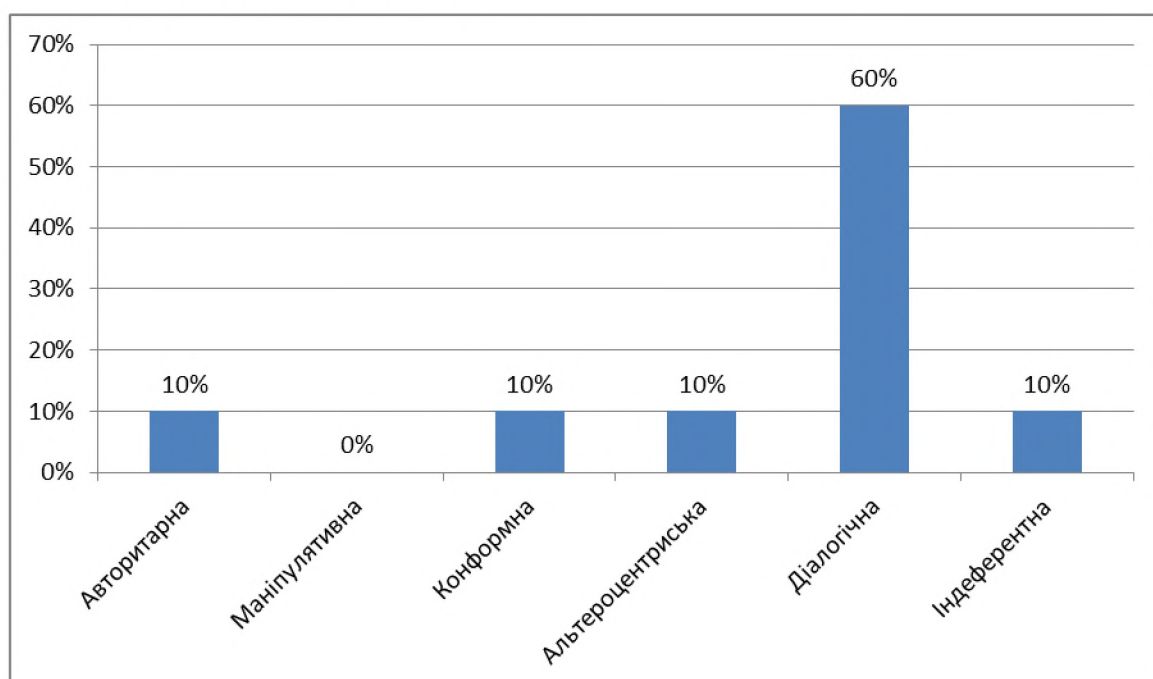

Рис. 2.2. Результати діагностики комунікативної спрямованості педагогів

Кількісні та якісні характеристики мотиваційного компоненту взаємодії педагога та дитини з ООП, отримані на констатувальному етапі експерименту, свідчать про актуальність проблеми підготовки педагогів до роботи в умовах інклюзивної освіти. Це, в свою чергу, спонукає здійснювати методичну роботу по підвищенню рівня підготовки педагогів і знятті внутрішніх протиріч, пов'язаних з прийняттям ідеології інклюзивної освіти.

Для вивчення когнітивного та діяльнісного компонентів взаємодії педагогів з дітьми з ООП нами було розроблено авторський опитувальник, що складається з двох розділів. Перший розділ (А) спрямовано визначення рівня засвоєння професійних знань про організацію та зміст взаємодії (когнітивний компонент), другий розділ (Б) – визначення рівня сформованості умінь і

навичок взаємодії (діяльнісний компонент). Опис даного опитувальника представлено в додатку В. Кожне питання опитувальника оцінювалося від 1 до 4 балів відповідно до таких критеріїв: 1 бал – вкрай обмежені знання/вміння та навички не сформовані; 2 бали – обмежені знання / володіє елементарними навичками та вміннями; 3 бали – великі знання / володіє вміннями та навичками, які здатний демонструвати у професійній діяльності за допомогою педагога; 4 бали – глибокі знання / володіє вміннями та навичками, які здатний самостійно демонструвати у професійній діяльності. Потім розраховується середнє по кожному компоненту. Відповідно до критеріїв нами було виділено такі рівні засвоєння професійних знань/сформованості професійних умінь та навичок: 0 – 2 бали – низький рівень; 2,1 – 3 бали – середній рівень; 3,1 – 4 бали високий рівень.

Результати діагностики когнітивного комопоненту представлені на рис. 2.3:

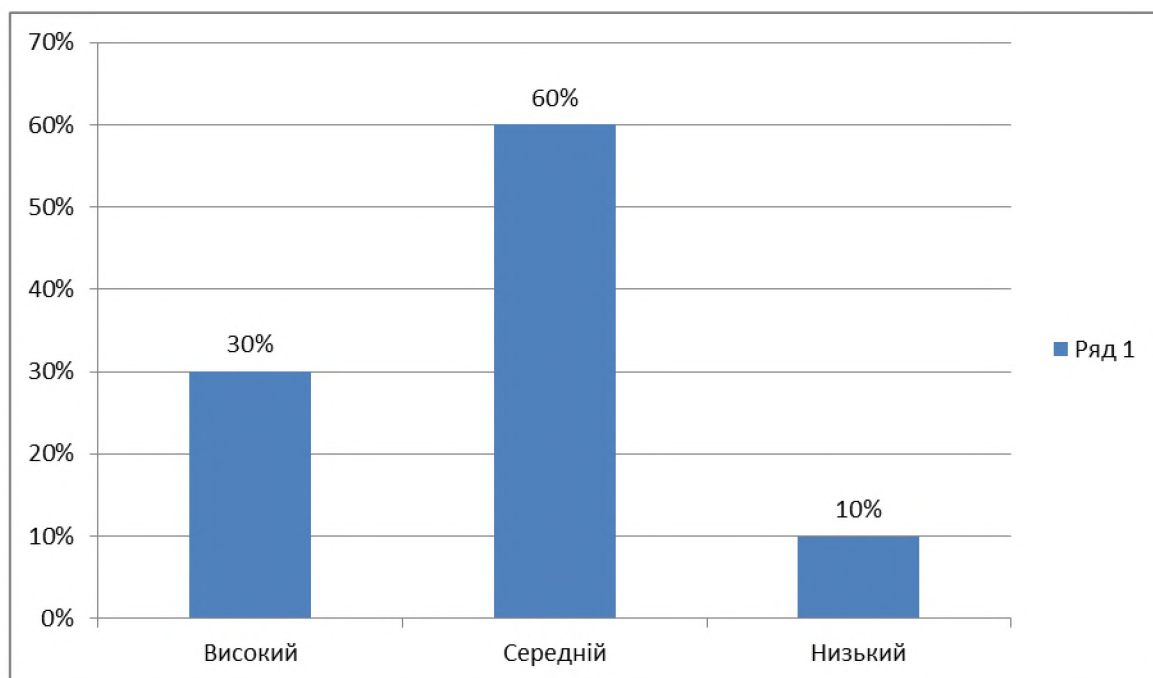

Рис. 2.3. Результати діагностики когнітивного комопоненту організації взаємодії дитини з ООП з педагогом

Аналізуючи результати діагностики рівня засвоєння професійних знань про організацію та зміст взаємодії учня з ООП з педагогом у системі спеціальної освіти (когнітивний компонент), ми дійшли наступних висновків:

більшість педагогів 60% (6) мають середній рівень. Вони розуміють базові поняття взаємодії, знають способи її організації, виділяють шляхи реалізації взаємодії засобами інноваційного програмно-методичного забезпечення.

30% (3 педагогів) віднесені до високого рівня. Варто відзначити, що до цієї категорії увійшли дефектолог, психолог та 1 асистент. Вони розуміють сутність взаємодії, називають програми та інтернет-платформи для розробки завдань для взаємодії з дитини з ООП. Знають шляхи організації цього процесу.

Але є й такі педагоги, які віднесені до низького рівня – 10% (1). Ми вважаємо, що цей педагог має низькі показники через те, що не має практики інклюзивного навчання і лише 1 рік працює у школі. При цьому вчитель не має спеціальної інклюзивної освіти або ж курсів підвищення кваліфікації.

Результати діагностики діяльнісного компоненту подано на рис.2.4:

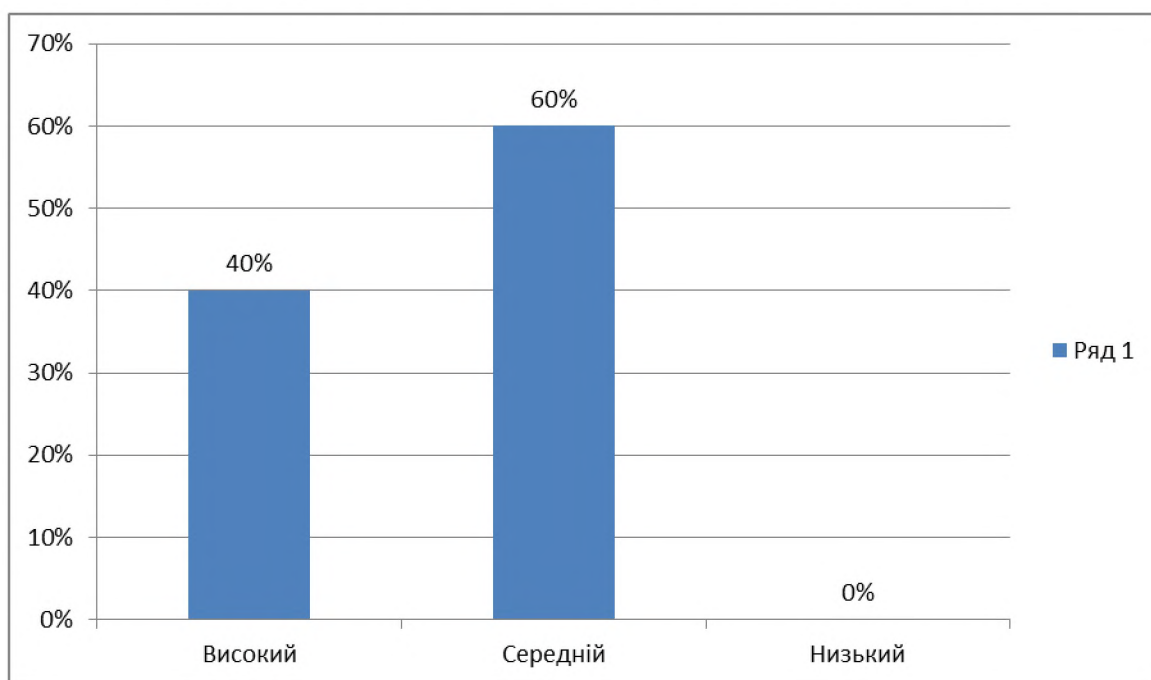

Рис. 2.4. Результати діагностики діяльнісного компоненту

У 40% (4) педагогів наявні навички розробки індивідуальних завдань для реалізації взаємодії засобами інноваційного програмно-методичного забезпечення із дітьми з ООП. Ця категорія вчителів чітко реалізує всі необхідні заходи, швидко встановлює контакт із дітьми.

У 60% (6) виявлено середній рівень. Що свідчить про те, що педагоги у взаємодії з дитиною з ООП притримуються наявних рекомендацій. Вміють

організувати процес взаємодії, але не завжди встановлюють контакт із дитиною з ООП. Вони користуються вже наявним програмно-методичним забезпеченням, не розробляючи власних продуктів. Не здійснюють самостійного пошуку інноваційного програмно-методичного забезпечення для оптимізації взаємодії з дитиною з ООП.

Варо відзначити, що позитивним показником є відсутність низького рівня.

Також ми здійснили діагностику учнів з ООП щодо задоволеності процесом взаємодії з педагогом як одну із важливих характеристик діяльнісного компоненту взаємодії. Дослідження задоволеністю взаємодією дітей з ООП з педагогом вивчалася за допомогою авторської анкети. Для учнів початкових класів використана індивідуальна форма опитування (додаток Г).

У дослідженні взяло участь 4 дітей з ООП. Оцінка результатів проводилася відповідно до рівня задоволеності умовами процесу взаємодії вчителя з дитиною в освітній організації: низький рівень задоволеності (1–4 позитивних відповідей); середній рівень задоволеності (5 – 8 позитивних відповідей – це достатній рівень задоволеності); високий рівень задоволеності (9 – 10 позитивних відповідей). Результати представлені в на рис. 2.5:

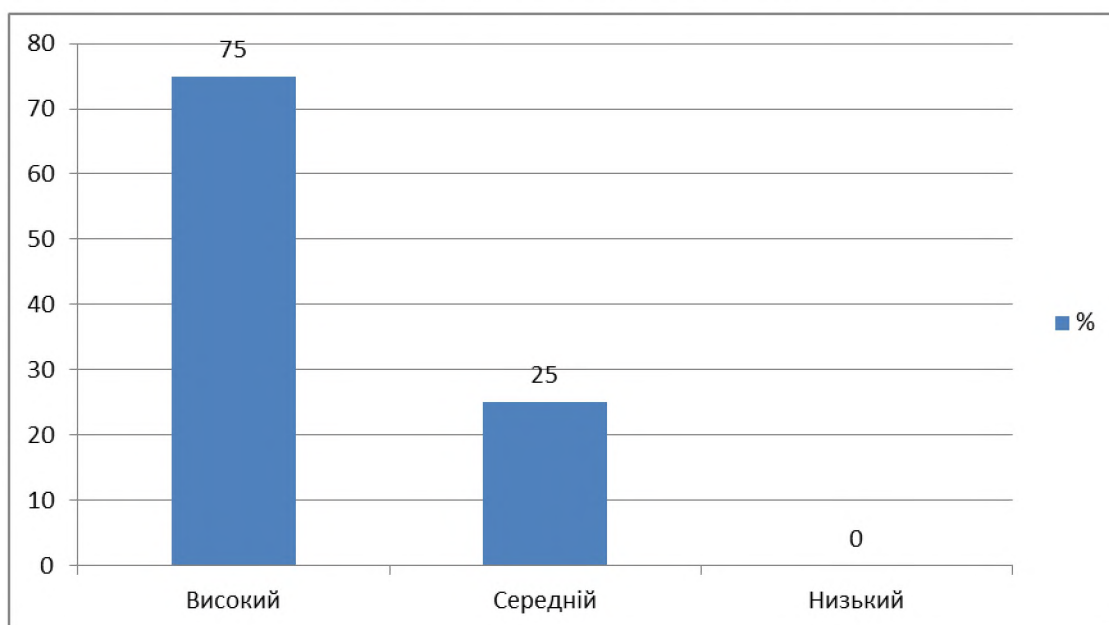

Рис.2.5. Результати анкетування учнів з ООП

В результаті анкетування були отримані наступні результати: високий рівень – 75% (3) учнів. Це учні з порушеннями опорно-рухового апарату, ЗНМ.

Середній рівень – 25% (1) учень з ЗПР. Низький рівень у дітей з ООП не спостерігається.

У таблиці 2.3. подані причини зниження задоволеності взаємодією з педагогом:

Таблиця 2.3

Причини зниження задоволеності інклюзивним середовищем

Причини	Кі-сть	%
Втомлюваність на уроках	1	25
На уроках сумно	2	50
Низька зайнятість на уроках	1	25

Узагальнюючи найбільш часті причини зниження рівня задоволеності рівнем взаємодії дитини з ООП з педагогом в освітній організації основні – відсутність зайнятості на уроках 25% (1) учнів; підвищена стомлюваність на уроці 25% (1) учнів, знижений фон настрою на уроці 50% (2) учнів.

Таким чином, результати оцінки задоволеності дітей взаємодією з педагогом в школі, в цілому, середня. Більшість дітей продемонстрували наявність комфортного психологічного середовища при спілкуванні з педагогом, але при цьому встановлено невідповідність шкільних вимог індивідуальними особливостями учнів. Так, у більшості дітей відзначається підвищена стомлюваність на уроці (переважно у дітей із ПОРА), що свідчить про те, що педагогами не враховуються вимоги до дозування навантаження для таких учнів, труднощі і проблеми таких дітей. На нашу думку, необхідно урізноманітнювати завдання, які дають дитини під час уроку або корекційного заняття, що знизить рівень втомлюваності. Необхідно змінювати види діяльності, в чому допоможе інноваційне програмно-методичне забезпечення.

Отже, результати діагностики рівня сформованості взаємодії дитини з ООП і педагога у ліцеї свідчить про переважно середній рівень у всіх

показниках. Нами виявленні проблеми у педагогів у сформованості когнітивного компоненту (наявність низького рівня в 1 педагога) та діяльнісного компоненту (не вміння більшості педагогів працювати і розробляти інноваційні засоби взаємодії через комп'ютерні програми, он-лайн середовища та відповідні Інтернет-платформи). Результати дослідження свідчать про необхідність пошуку нових ефективних шляхів взаємодії педагога та дитини з ООП. Вирішення цієї проблеми ми вбачаємо у використанні інноваційного програмно-методичного забезпечення процесу інклюзивної освіти.

2.2. Ефективні шляхи взаємодії вчителя та учня з особливими освітніми потребами засобами інноваційного програмно-методичного забезпечення

Для пошуку ефективних шляхів взаємодії учня з ООП та педагога нами було організовано та проведено формувальний експеримент.

Для початку ми провели заняття із педагогами, на якому детально розібрали сутність процесу взаємодії та шляхи його вдосконалення. Під час заняття ми виявили, що не всі педагоги розуміють необхідність використання інноваційного програмно-методичного забезпечення для реалізації процесу взаємодії. Тому на наступних заняттях ми ознайомили педагогів із інноваційним програмно-методичним забезпеченням спеціалізованого спрямування. Ми переглянули проморолики та результати досліджень фахівців, які використовують Palatometer та Домашній Логопед-intellect. Педагоги зауважили, що такі програми є ефективними, але їх використання у нашій освітній установі не є можливим. Адже це дорогі програмні продукти, які потребують купівлі ліцензії на їх використання.

Наступним кроком було ознайомлення педагогів із безкоштовними програмно-методичними комплексами, які є наявні в кабінеті інформатики.

Виявилось, що вчителі початкової школи не знали про існування G-Compris та його можливості у корекційній роботі. Тому на наступному занятті ми почали навчати педагогів роботи у програмі. У результаті діяльності ми помітили, що навчально-ігровий комплекс сподобався вчителям і вони досить швидко освоїли правила роботи з ним. Також всі вчителі стверджували, що після заняття почали працювати із дітьми з ООП за допомогою цього інноваційного програмно-методичного забезпечення. У результаті бесіди педагоги стверджували, що учням подобається навчатися граючись. Вони дуже швидко освоїли навчальні ігри і з задоволенням виконували завдання.

Ще одним важливим моментом у навчанні вчителів взаємодії з дітьми з ООП засобами інноваційного програмно-методичного забезпечення стало ознайомлення педагогів із можливостями он-лайн платформ learningapps. У процесі роботи педагоги повідомили, що знають про можливості он-лайн платформи. Але коли ми почали детально аналізувати конкретні приклади застосування у корекційній роботі з дітьми з ООП, то педагоги виявили неабиякий інтерес до цього процесу. Ми виходили з положення про те, що LearningApps.org – дуже простий і зручний додаток для створення мультимедійних інтерактивних навчальних матеріалів. Ця програма для підтримки навчання та процесу викладання за допомогою інтерактивних моделей. Ресурс передбачає, що у ігровій формі діти з ООП можуть перевірити і закріпити свої знання, але це зацікавлює дітей і вони намагаються відповідати правильно, бути уважнішими, що є дуже складним категорії дітей з ООП.

Використання даного сервісу в мережі Інтернет на уроці дозволяє зробити процес навчання інтерактивним, мобільнішим, строго диференційованим, індивідуальним.

Особливо актуальним постає питання під час дистанційного або змішаного навчання, коли потрібно взаємодіяти з дитиною через мережу Інтернет. Ми освоїли можливості он-лайн платформи і запропонували педагогам створити свої власні завдання, які б вони використовували у практиці взаємодії.

Як один із способів взаємодії з дитиною з ООП ми виділили сервіс Canva – це онлайн-сервіс для створення елементів графічного дизайну. Робота в цьому сервісі базується на використанні готових шаблонів як «канва» для створення власного дизайну. Canva може бути безкоштовною версією, в якій обмежені функції та шаблони. Canva pro – платна версія з розширеним контентом. Ключова перевага даного редактора полягає у його простоті. Сервіс може зробити дизайн доступним для кожного. Ми обрали цей сервіс через те, що презентації в Canva можна зберігати у відео, а також є «презентації, що говорять». Бонус до такої «презентації, що говорить» - гарячі клавіші і можливість онлайн чату під час показу презентації.

У презентацію, окрім картинок, можна додати аудіо із голосом вчителя, який пояснює матеріал на слайдах. А чат можна використовувати для рефлексії з учнем з ООП.

Після ознайомлення педагогів із можливостями інноваційного програмно-методичного забезпечення ми запропонували їм здійснювати процес взаємодії з дітьми з ООП цими сервісами. В результаті педагоги почали проводити заняття з використанням комп'ютерних технологій, он-лайн середовищ та сервісів. В результаті роботи вчителі помітили підвищений інтерес учнів з ООП до виконання завдань, підвищену уважність та мотивацію до навчання. Процес взаємодії став значно ефективнішим.

Після серії занять з використанням інноваційного програмно-методичного забезпечення як засобу взаємодії педагога та учнів з ООП ми провели контрольний експеримент за тими ж методиками, що й на констатувальному етапі дослідження.

Ми вважаємо, що мотиваційний компонент після проведення формувального експерименту не матиме суттєвих змін. І до того ж на констатувальному етапі діагностика показала задовільні результати у сформованості цього компоненту взаємодії педагогів із учнями з ООП. Тому аналізувати його не вважаємо за необхідне.

Але після серії занять з педагогами по ознайомленню та реалізації інноваційних засобів програмно-методичного забезпечення у взаємодії з учнями з ООП показники когнітивного та діяльнісного компонентів зазнали змін.

Результати діагностики подані на рис. 2.6, 2.7:

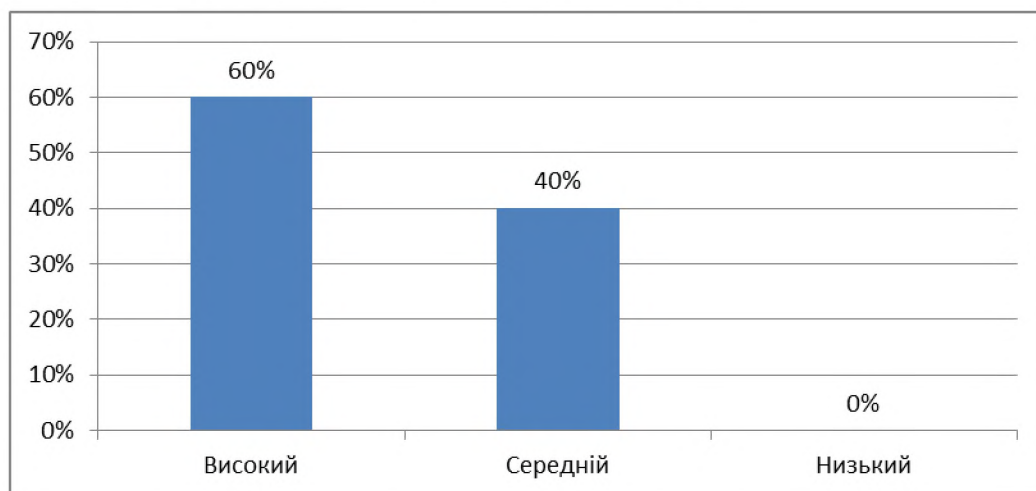

Рис. 2.6. Результати діагностики когнітивного компоненту організації взаємодії дитини з ООП з педагогом на контрольному етапі дослідження

Як бачимо з рис. 2.6 у педагогів значно зріс показник високого рівня – до 60% (6) вчителів. Вони розуміють процес взаємодії з дитиною з ООП та знають про інноваційні програмно-методичні засоби організації взаємодії.

До середнього рівня віднесено 40% (4) педагогів. Які розуміють основи взаємодії з дитиною з ООП, але не завжди звертаються до інноваційних засобів організації цієї взаємодії.

Варто відзначити, що позитивним показником після проведеної роботи є відсутність низького рівня.

Результати діагностики діяльнісного компоненту подано на рис. 2.7:

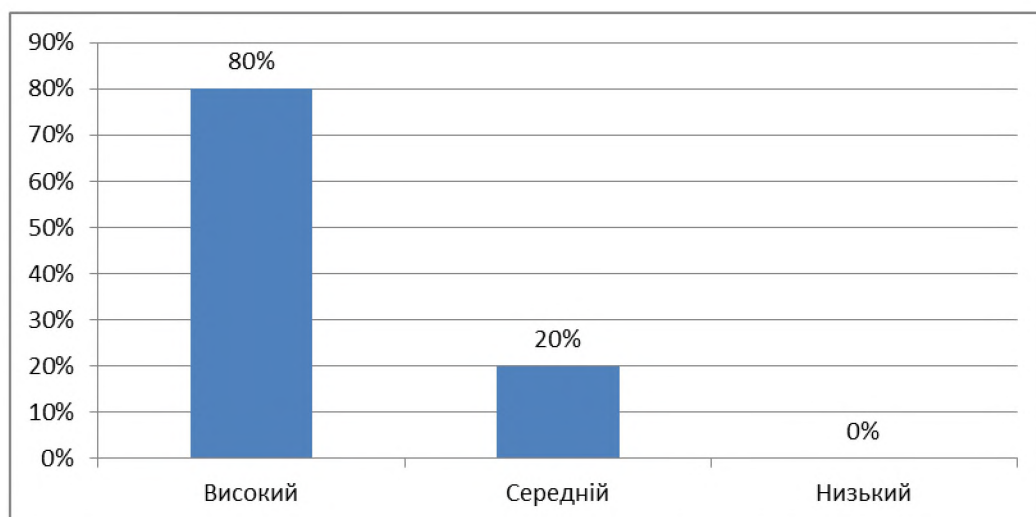

Рис. 2.7. Результати діагностики діяльнісного компоненту на контрольному етапі дослідження

Як бачимо, після проведення дослідження спостерігається позитивна динаміка. Високий рівень діяльнісного компоненту зріс на 80% (8) педагогів, середній рівень зменшився до 20% (2) педагогів. Низький рівень залишився на 0. Варто відзначити, що педагоги почали активно використовувати інноваційне програмно-методичне забезпечення у своїй діяльності щодо взаємодії з дитиною з ООП. Особливої популярності серед педагогів набув дидактично ігровий комплекс G-compris. Вчителі зауважили, що легше стало організувати взаємодію з дітьми з ООП за допомогою цього комплексу. Через свою ігрову спрямованість діти із задоволенням виконують дидактичні завдання. І процес корекції став набагато ефективнішим. Також більшість вчителів почали самостійно розробляти для дітей завдання за допомогою он-лайн платформ та середовищ. Індивідуальні завдання в ігровій формі теж допомагали поліпшити процес взаємодії з дитиною з ООП. Всі завдання, розроблені на комп'ютері у силу своєї мультимедійності та ігрової спрямованості легко давалися дітям. Їм подобалося граючись вчитися. Вони краще йшли на контакт і з задоволенням працювали.

Ще одним показником діяльнісного компоненту стали відповіді дітей на питання опитувальника. Результати діагностики подані на рис. 2.8.

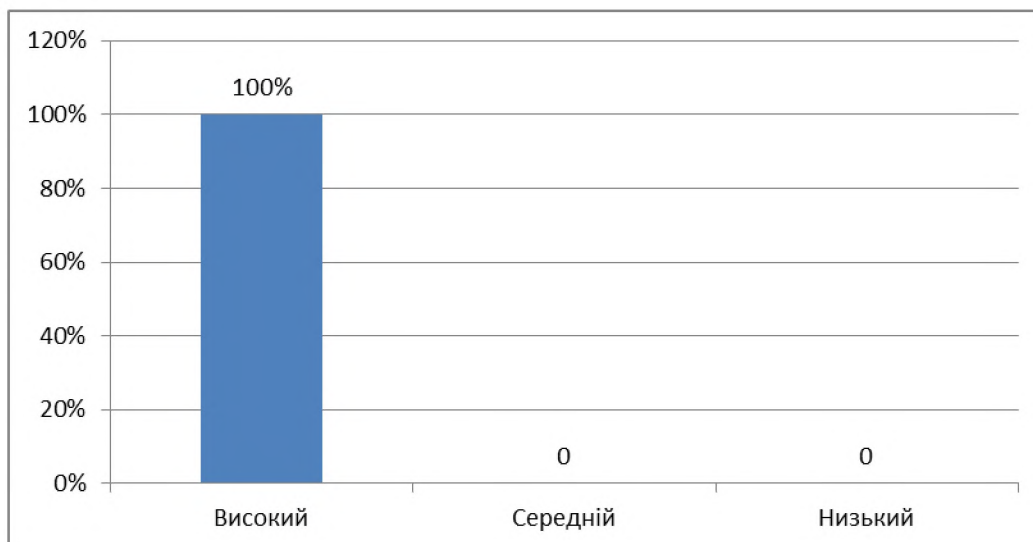

Рис. 2.8. Результати анкетування учнів з ООП на контрольному етапі експерименту

Після проведеної роботи учні з ООП цілком задоволені процесом взаємодії з педагогами. В особистій бесіді вони повідомили, що їм дуже подобається, коли вчителі у своїй роботі використовують різні цікаві комп'ютерні ігри, завдання та додатки. Вони зауважили, що процес спілкування і спільної роботи викликає у них інтерес і діти із задоволенням співпрацюють на заняттях з педагогами. Також діти відмітили у своїх відповідях, що їм на уроках цікаво, не нудно і хочеться йти до школи щодня. Вчителі у свою чергу відмітили, що підготовка до роботи не викликає у них труднощів і після ознайомлення із різними інноваційними програмами та он-лайн середовищами для взаємодії з дітьми з ООП їм стало набагато простіше виконувати свою професійну діяльність. Адже велика кількість завдань є вже у готовому вигляді і педагогу варто лише їх підібрати відповідно до мети корекційного завдання та теми уроку. Також нами було враховане зауваження педагогів про технічне забезпечення процесу взаємодії. Адже кабінет інформатики 1 на всю школу, і можливості займатися з учнями з ООП не завжди випадає через уроки інформатики. З метою вирішення цієї проблеми ми облаштували робоче місце з ноутбуком у кабінеті логопеда.

Отже, проведене нами дослідження дозволило виділити ефективні дидактичні умови взаємодії з учнями з ООП засобами інноваційного програмно-методичного забезпечення: систематичне використання дидактичних завдань ігрового характеру з корекційним спрямуванням в он-лайн сердовищах; використання методично-програмового комплексу G-compris для корекційної роботи; чергування різних видів діяльності під час організації процесу взаємодії. Проведене нами дослідження виявилось ефективним.

2.3. Методичні рекомендації щодо організації взаємодії педагога з учнями з особливими освітніми потребами засобами інноваційного програмно-методичного забезпечення

Використання комп'ютерних технологій у процесі корекційної взаємодії педагога з дитиною з ООП дозволяє робити заняття наочнішими і динамічнішими, ефективнішими з погляду навчання та розвитку дітей, полегшує роботу педагога на заняттях та сприяє формуванню ключових компетенцій вихованців. Крім того, значно скорочується час на формування та розвиток мовних та мовленнєвих засобів, комунікативних навичок, вищих психічних функцій: уваги, пам'яті, словесно-логічного мислення, емоційно-вольової сфери. Застосування ІКТ є надзвичайно ефективним, тому що вони допомагають виконувати завдання, вирішення яких традиційними методами є недостатньо продуктивним, дозволяють коригувати функції, робота над якими до цього була важкоздійсненою, або здійснювати традиційну діяльність по-новому. Крім того, їх впровадження у спеціальне навчання дозволяє індивідуалізувати корекційний процес, враховувати освітні потреби кожної дитини, що, зрештою, сприяє підвищенню взаємодії педагога з дитиною з ООП.

Під час взаємодії педагога та дитини з ООП необхідні зміни способів подання інформації. Інтенсивний темп заняття під час взаємодії може

спричиняти погіршення загального соматичного стану дітей, уповільнювати процес фізіологічної нормалізації роботи мозку, посилювати його дезорганізацію. Необхідно уникати перевтоми дітей протягом усього процесу взаємодії.

Організація взаємодії дитини з ООП та педагога на основі впровадження інноваційного програмно-методичного забезпечення пов'язана з реалізацією наступних основних засад навчання:

1. Активізація самостійної пізнавальної діяльності учнів, підвищення її ефективності та якості.

Основою реалізації цього принципу є застосування інноваційних методів навчання. Вони дозволяють створити відкриту систему навчання, при якій учню надається можливість вибору відповідної програми та технології навчання.

Ця особливість обумовлена необхідністю підвищення адаптивності системи навчання до індивідуальних психофізичних особливостей дитини з ООП. За такої організації освітнього процесу навчання стає гнучким, не пов'язаним із жорстким навчальним планом та обов'язковими аудиторними заходами.

2. Інтерактивність системи комп'ютерного навчання із використанням нових інформаційних технологій.

Використання комп'ютерних засобів навчання дозволяє учню одержувати інформацію незалежно від просторових і тимчасових обмежень, перебувати у режимі постійної консультації з джерелами інформації, здійснювати різні форми самоконтролю. Це значною мірою сприяє створенню умов соціальної реабілітації осіб з ООП.

3. Мультимедійність комп'ютерних систем навчання.

Організація навчання осіб з ООП на основі ІКТ дозволяє активізувати компенсаторні механізми учнів на основі збережених видів сприйняття з урахуванням принципу полісенсорного підходу до подолання порушень у розвитку. Інакше кажучи, застосування принципу мультимедійності, який

активізує увагу, просторову орієнтацію, спостережливість в учнів з ООП, коригує їх логічне мислення, зорове сприйняття, зорову пам'ять, колірне сприйняття.

При цьому не можна забувати і про решту принципів навчання дітей з обмеженими можливостями здоров'я з використанням інноваційного програмно-методичного забезпечення:

Принцип розвиваючого та диференційованого навчання дітей. Комп'ютерні технології передбачають можливість об'єктивного визначення зон актуального та найближчого розвитку дітей.

Принцип системності та послідовності навчання.

Комп'ютерні технології дозволяють використовувати отримані знання в процесі оволодіння новими, переходячи від простого до складного.

Принцип доступності навчання.

Комп'ютерні технології та методи їхнього пред'явлення відповідають віковим особливостям школярів. Завдання пред'являються дітям в ігровій чи цікавій формі.

Принцип індивідуального навчання.

Програмно-методичні засоби навчання призначені для індивідуальних та підгрупових занять та дозволяють побудувати корекційну роботу з урахуванням їх індивідуальних освітніх потреб та можливостей.

Принцип об'єктивної оцінки результатів діяльності дитини.

У комп'ютерних програмах результати діяльності дитини подаються візуально на екрані у вигляді мультиплікаційних образів і символів, що виключають суб'єктивну оцінку, у вигляді цифрових шкал оцінки або в усній формі.

Принцип ігрової стратегії та введення дитини у проблемну ситуацію. Ігровий принцип навчання з пред'явленням користувачеві конкретного завдання, що варіюється залежно від індивідуальних можливостей та корекційно-освітніх потреб, дозволяє ефективно вирішувати поставлені

корекційні завдання та реалізувати на практиці дидактичні вимоги доступності комп'ютерних засобів навчання.

Принцип навчання, що виховує.

Використання інноваційного програмно-методичного забезпечення дозволяє виховувати у дітей з ООП волюві та моральні якості. Цьому сприяє і діяльність дитини, спрямовану вирішення проблемної ситуації, бажання досягти необхідного результату підвищеної мотивації діяльності.

Принцип інтерактивності комп'ютерних засобів навчання.

Використання комп'ютерних програм відбувається одночасно із здійсненням зворотного зв'язку як анімації образів і символів, і навіть з наданням об'єктивної оцінки результатів діяльності.

Використання засобів інноваційного програмно-методичного забезпечення та он-лайн платформ і середовищ у процесі взаємодії з дитиною з ООП вимагає певних умов.

1. Використовувати системність подання інформації, що створює системно організовану пам'ять, полегшує пошук необхідної інформації, розвиває мислення. Форма подання інформації має бути алгоритмічною, чіткою. Повинна дотримуватися лаконічності формулювань, оформлення, ілюстрацій, які повинні містити нічого зайвого, незначного, відволікаючого.

2. Не можна перенасичувати дитину комп'ютерними завданнями. Це повинно бути як елемент взаємодії, якийсь із видів роботи протягом заняття.

3. Під час роботи з програмним забезпеченням варто робити паузи для відпочинку, так звану фізкультхвилинку або вправи на офтальмотренаж.

4. Під час використання в процесі взаємодії ігрових завдань із залученням комп'ютерної техніки слід пам'ятати, що сильні та яскраві емоційні враження можуть дезорганізувати діяльність дітей.

5. Питання в комп'ютерних вікторинах мають бути зрозумілими та відображати тему заняття.

6. Завдання з використанням інноваційного програмно-методичного забезпечення потрібно вводити поступово і дозовано. Спочатку даються легкі

вправи, пояснюється алгоритм роботи з програмою, основні дії, а потім вправи ускладнюються.

7. Необхідно уважно стежити за психоемоційним станом дитини. У деяких дітей робота з комп'ютером викликає емоційне збудження. У цих випадках необхідно обмежити час роботи з комп'ютером, не можна використовувати такі завдання, які виконуються на якийсь час (коли дитина повинна, наприклад, якнайшвидше «зловити» зображення, що з'явилося на екрані). Необхідно уникати ефекту миготіння, надмірності зорових сигналів, що може негативно вплинути на стан здоров'я дитини (наприклад, з судомною готовністю).

8. Забезпечити умови для оптимального зорового сприйняття.

9. При виконанні будь-якого завдання слід давати дітям точний алгоритм дій, вміти виділяти сутність. Слід використовувати короткі, чітко побудовані фрази. Не треба змушувати їх самих викреслювати чи малювати алгоритм, краще пропрацювати його з дітьми.

10. Наприкінці «роботи» треба обов'язково хвалити дитину незалежно від того, демонструвала вона свої знання чи лише дивилася, слухала і повторювала за педагогом. Запам'ятовування насправді йде чудово, коли від дитини не вимагають відтворити все, що вона має запам'ятати, і в неї немає страху забути щось, виявитися неспроможним і отримати схвалення дорослих.

Якщо вчитель бачить, що дитина «вимкнулася», сидить з відсутнім поглядом, то в цей момент її не треба чіпати: дитина все одно не зможе розумно відреагувати.

Важливою умовою під час організації взаємодії педагога та дитини з ООП є створення психологічної, моральної атмосфери, в якій особлива дитина перестане відчувати себе не так, як усі.

Отже, дотримання таких рекомендацій, на нашу думку, допоможе оптимізувати процес взаємодії дитини з ООП з педагогом засобами інноваційного програмно-методичного забезпечення.

ВИСНОВКИ

Проведене нами дослідження дозволило зробити такі висновки та узагальнення:

1. Педагогічна взаємодія – це система усвідомлених, погоджених відносин, дій (діяльності) та спілкування людей один з одним, заснована на взаєморозумінні та взаємній підтримці, спрямована на досягнення єдиної значущої для всіх мети (результатів). Педагогічна взаємодія – найскладніший процес, що складається з багатьох компонентів: дидактичних, виховних та соціально-педагогічних взаємодій. Педагогічна взаємодія обумовлена та опосередкована навчально-виховною діяльністю, цілями навчання та виховання. Педагогічна взаємодія є у всіх видах діяльності: пізнавальної, трудової, творчої. В основі педагогічної взаємодії лежить співпраця, яка є початком соціального життя людства. Взаємодія грає найважливішу роль людському спілкуванню, у ділових, партнерських відносинах, і навіть за дотримання етикету, прояві милосердя та інших. Змістовна та формальна об'ємність феномена педагогічної взаємодії часто призводять до того, що в наукових галузях його розглядають не в цілісності, але в рамках практико-орієнтованого спрощення. З одного боку, таке становище дозволяє заглибитись у специфіку освоєння аспектів взаємодії, але з іншого – звужує поле пізнання цього багатомірного явища.

2. У науці поняття інклюзивної взаємодії недостатньо глибоко опрацьовано, але можна стверджувати, що це різновид соціальної взаємодії, що реалізується з урахуванням двостороннього розвитку учасників, чия діяльність вибудовується з урахуванням комунікативної компетенції. Мета інклюзивної взаємодії у широкому розумінні зводиться до забезпечення нормального функціонування мотиваційного, змістовного та операційно-діяльнісного елементів спільної діяльності. Важливими умовами реалізації інклюзивної взаємодії є: організований простір спільної діяльності; мотиваційна готовність

усіх суб'єктів до інклюзивної взаємодії; інклюзивна культура всіх учасників інклюзивної взаємодії щодо сформованості ціннісних орієнтацій та особливих комунікативних компетенцій. Основна мета діяльності педагога під час інклюзивної взаємодії – створити оптимальні умови для розвитку позитивних потенцій кожної дитини, яка навчається в інклюзивному класі (групі). Педагогу необхідні практичні дії щодо створення такої атмосфери, яка дозволяє по-справжньому включити всіх учасників освітнього процесу у шкільне життя, а також дії щодо створення та розвитку інклюзивного освітнього середовища для всіх членів освітньої організації.

3. У практиці інклюзивної взаємодії вчителя та дитини з ООП є низка спеціального програмного забезпечення, яке розроблено з метою корекції певних процесів. Ці інноваційні засоби мають свої переваги. Але головним недоліком є їх дороговартісність. Нами проаналізовано наявні цифрові інструменти і виділено ті, які на нашу думку, будуть сприяти якісній корекційній взаємодії педагога і дитини з ООП і будуть доступні у використанні. Ми виділили навчальний комплекс G-compris, онлайн середовище learningapps та сайт Wordwall. Це безкоштовні програмні засоби та додатки, з якими можна працювати як на комп'ютері так і в мобільній версії, що є зручним для роботи вчителя і дитини.

4. Нами виділено компоненти взаємодії педагога із дитиною з ООП: когнітивний, мотиваційний та діяльнісний. На констатувальному етапі експерименту ми провели діагностику, виявивши, що мотиваційний компонент у педагогів знаходиться на достатньому рівні. Кількісні та якісні характеристики мотиваційного компоненту взаємодії педагога та дитини з ООП, отримані на констатувальному етапі експерименту, свідчать про актуальність проблеми підготовки педагогів до роботи в умовах інклюзивної освіти. Це, в свою чергу, спонукає здійснювати методичну роботу по підвищенню рівня підготовки педагогів і знятті внутрішніх протиріч, пов'язаних з прийняттям ідеології інклюзивної освіти. Аналізуючи результати діагностики рівня засвоєння професійних знань про організацію та зміст взаємодії учня з ООП з педагогом у

системі спеціальної освіти (когнітивний компонент), ми дійшли наступних висновків: більшість педагогів 60% (6) мають середній рівень; 30% (3 педагогів) віднесені до високого рівня. Але є й такі педагоги, які віднесені до низького рівня – 10% (1). У 40% (4) педагогів наявні навички розробки індивідуальних завдань для реалізації взаємодії засобами інноваційного програмно-методичного забезпечення із дітьми з ООП. У 60% (6) виявлено середній рівень діяльнісного компонента взаємодії з дитиною з ООП. Що свідчить про те, що педагоги у взаємодії з дитиною з ООП притримуються наявних рекомендацій. Варо відзначити, що позитивним показником є відсутність низького рівня.

5. Проведене нами дослідження дозволило виділити ефективні дидактичні умови взаємодії з учнями з ООП засобами інноваційного програмно-методичного забезпечення: систематичне використання дидактичних завдань ігрового характеру з корекційним спрямуванням в он-лайн середовищах; використання методично-програмового комплексу G-compris для корекційної роботи; чергування різних видів діяльності під час організації процесу взаємодії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академічний тлумачний словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/s/vzajemodija> (дата звернення: 03.03.2023).
2. Велитченко Л.К. Педагогічна взаємодія : теоретичні основи психологічного аналізу : монографія. Одеса : ПНЦ АПН України, 2005. 302 с.
3. Гарнюк Л. Г. Застосування програмно-технічного комплексу «Видима мова» в корекційній роботі з глухими дітьми : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03. Київ, 2005. 20 с.
4. Гаврись С., Григоренко Є. Інформаційні технології у навчальній діяльності учнів допоміжної школи. *Дефектолог.* 2009. № 11. С. 18 – 20.
5. Грудинін Б. О. Педагогічна взаємодія: вимоги в контексті особистісно-орієнтованої освітньої парадигми. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології.* 2014. № 5 (39). С. 245 – 254.
6. Гуменюк А.В. Взаємодія батьків та вчителів на шляху формування в дітей з ООП готовності до життя в соціумі. *Педагогіка партнерства як основа розвитку суб'єктів освітньої діяльності в умовах нової української школи: наук.-метод. матеріали.* Житомир: Комунал. закл. «Житомир. обл. ін-т пед. освіти» Житомир. облради, 2019. С. 39 – 44.
7. Данілавичюте Е.А., Литовченко С.В. Стратегії викладання в інклюзивному навчальному закладі. Київ: Видавнича група «А.С.К.», 2012. 360 с.
8. Вихристюк М.І. Особливості використання комп'ютерних технологій у логопедичній роботі. *Сучасні проблеми логопедії та реабілітології.* 2018. С. 15 – 18.
9. Заброцький М.М. Експериментальне дослідження взаємних очікувань учасників педагогічної взаємодії. *Актуальні проблеми психології.*

Екологічна психологія: Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Т.7, вип.12. Київ : Логос, 2007. С. 86 – 91.

10. Кирильчук С.М. Smart-технології в навчанні дітей з особливими потребами. *Звітна наукова конференція Інституту інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України* : зб. матеріалів наук. конф. Київ : ІТЗН НАПН України, 2017. С. 42 – 46.

11. Кіліченко О. І. Педагогічна взаємодія в освітньому процесі початкової школи: сутність і функції. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія»*. 2019. № 2 (10). С. 140 – 143.

12. Компанієць М.Н. Використання експертної системи «Лонгітюд» в системі індивідуальної корекційної допомоги дітям з особливостями психофізичного розвитку. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей в інтегрованому освітньому середовищі* : тези доп. Київ : Ун-т «Україна», 2011. 470 с. URL: http://www.vmurol.com.ua/upload/Naukovo_doslidna%20robota/Elektronni_vidannya/Zbirnik_tez2011.pdf (дата звернення: 11.06.2018).

13. Лобода В.В. Навчальне Інтернет-середовище як засіб мотивації мовлення старшокласників з вадами слуху : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03. Київ, 2010. 20 с.

14. Методика застосування комп'ютерних технологій при навчанні дітей із вадами мовлення: опорні конспекти лекцій у схемах і таблицях з дисципліни «Методика застосування комп'ютерних технологій при навчанні дітей із вадами мовлення» для здобувачів спеціальність 016.01 «Спеціальна освіта. Логопедія», першого бакалаврського рівня вищої освіти, Ч. I. / укладач О.І. Чекан. Мукачево: МДУ, 2022. 54 с.

15. Методика дистанційного навчання: збірник статей /За редакцією В. А. Ребрини. Хмельницький: ХОППО. 2021. 99 с.

16. Наказ Міністерства освіти і науки України 21 червня 2019 року № 873 «Про типовий перелік спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку осіб з особливими освітніми потребами, які навчаються в інклюзивних

та спеціальних класах (групах) закладів освіти». URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0783-19\)#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0783-19)#Text) (дата звернення: 08.09.2023).

17. Павлюк Р. Теоретичні основи творчої педагогічної взаємодії у сучасному освітньому середовищі. URL: <https://ukped.com/materialy/profesiina-pedahohika/5352-teoretychni-osnovy-tvorchoi-pedahohichnoi-vzaiemodii-u-suchasnomu-osvitnomu-seredovyschi.html> (дата звернення: 08.09.2023)

18. Подберезський М.К. Характеристика особливостей педагогічної взаємодії. URL: <https://pedpsy.duan.edu.ua/images/PDF/2011/2/7.pdf> (дата звернення: 08.09.2023).

19. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків: Прапор, 2007. 640 с.

20. Сучасні засоби ІКТ підтримки інклюзивного навчання : навчальний посібник /А. В. Гета, В. М. Заїка, В. В. Коваленко та ін.; за заг. ред. Ю. Г. Носенко. Полтава : ПУЕТ, 2018. 261 с.

21. Словник базових понять з курсу «Педагогіка»: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів: вид. 2-ге, доп. і перероб. Укладач О. Є. Антонова. Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2014. 100 с.

22. Теорія і практика інклюзивної освіти / Упорядник Бондар К. М. Кривий Ріг», 2019. 170 с.

23. Тарасенко В. Високачастотна терапія. Апаратно-програмний комплекс «Домашній логопед –intellect». URL: www.tuchek.net/hft/logoped.htm (дата звернення: 05.08.2023).

24. Fletcher S. Palatometry, Principles and practice. URL: <http://www.talktools.com/content/TreatmentofChildrenwithOPDSREVISED.pdf> (дата звернення: 05.08.2023).

25. S. Dromey. Inter-and Intra-Speaker Variability, A Palatometric Study. 2007. P. 66-68.

ДОДАТКИ

Анкета «Я і інклюзивна освіта» Т.Четверикова

1. Вкажіть, будь ласка, Ваші дані:

Ваша стать чол. жін.

Ваша освіта НУО, СПО, ВПО, профіль освіти педагогічний не педагогічний

Ваш вік молодший 25 років, 25 -35 років, 35 - 45 років, 45 - 55 років, старше 55 років

Ваш стаж педагогічної роботи менше 2 років, від 2 до 5 років, від 5 до 10 років, від 10 до 20 років, 20 та більше.

Вид діяльності, яким ви займаєтеся в освіті _____

Вкажіть наявну у Вас кваліфікаційну категорію _____

2. Чи знаєте Ви, що згідно статті 20 Закону України про освіту Заклад освіти відповідно до законодавства організовує та/або забезпечує надання особам з особливими освітніми потребами психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг, а також допоміжних засобів для навчання.

Так Ні Важко відповісти

3. Чи працювали Ви раніше з дітьми з ООП, зокрема з дітьми-інвалідами?

Так ні

4. Вкажіть категорію дітей з ООП, з якими Вам доводилося працювати чи стикатися у професійній діяльності:

- діти з порушеннями слуху;
- діти з порушеннями зору;
- діти з порушеннями мови;
- діти з порушеннями опорно-рухового апарату (зокрема з дитячим церебральним паралічем);
- діти із затримкою психічного розвитку;
- діти з розумовою відсталістю;

- діти з розладами аутистичного спектра;
- діти з тяжкими соматичними захворюваннями;
- діти з порушеннями поведінки

5. Яка категорія дітей становить найбільшу труднощі при спільному навчанні?

- а) з обмеженими можливостями фізичного здоров'я;
- б) з порушеннями спілкування та поведінки;
- в) із порушеннями інтелекту;
- г) важко відповісти.

6. Як Ви розумієте інклюзивну освіту (її принципи, завдання)?

---

7. У чому, на Вашу думку, призначення інклюзивної освіти?

---

8. Як Ви ставитеся до дітей з ООП та інклюзивної освіти?

---

9. На Вашу думку, що необхідно для ефективної реалізації підходу в установі додаткової освіти дітей:

- сучасне матеріально-технічне та програмно-методичне оснащення освітнього процесу
- наявність психолога, тьютера, додаткового педагога на занятті вдосконалення системи підвищення кваліфікації для підготовки педагогічних кадрів для роботи з ООП;
- підвищення заробітної плати педагогів;
- Розробка програм для дітей та батьків учнів загальноосвітніх організацій з подолання негативного ставлення до спільної освіти.

10. Де і коли протягом останніх 5 років Ви проходили курсову підготовку з якої теми?

---

11. Чи проходили Ви навчання або підготовку для роботи з дітьми, які мають ООП, зокрема з дітьми-інвалідами?

12. Чи вважаєте Ви себе психологічно та професійно готовими до роботи з дітьми з ООП?

а) Так, моєї професійної підготовки та психологічних особливостей достатньо для переходу до інклюзивної освіти;

б) Маю певний рівень професійних навичок, проте не готовий психологічно;

в) Готовий психологічно, але не маю достатнього рівня професійних навичок;

г) Ні, не готовий працювати з дітьми цієї категорією ні психологічно, ні професійно;

д) Важко відповісти на це запитання.

Анкета «Спрямованість особистості в спілкуванні» С.Братченко

Нижче перераховані варіанти поведінки у різних ситуаціях спілкування. Вам пропонується вибрати для кожної ситуації той варіант, який найбільшою мірою відповідає бажаному вами стилю спілкування з людьми (з друзями, знайомими тощо). Запропоновані п'ять варіантів не вичерпують все різноманіття спілкування. Тому, якщо жоден із запропонованих варіантів не відповідає вашому уявленню узагальнення, сформулюйте свій варіант і впишіть його під № 7. Номер обраного вами (або сформульованого самостійно) варіанта для кожної ситуації напишіть на окремому аркуші. Будьте уважні та акуратні. Відповідати слід суворо у порядку пред'явлення ситуацій; не допускається додавати або виправляти відповіді після ознайомлення з наступними ситуаціями. Постарайтеся бути щирими: пам'ятайте, що тут не може бути «хороших» або «поганих» відповідей.

Текст опитувальника

1. Щоб співрозмовник правильно зрозумів мене, ...

1 – я повинен говорити про те, що його хвилює та цікавить

2 – у нього має бути однакова зі мною думка

3 – головне, щоб він добре знався на обговорюваному питанні

4 – я маю говорити те, що йому зрозуміло і з чим він згоден

5 – я не завжди намагатимуся досягти цього

2. Я чекаю від співрозмовника.

1 – чіткої та твердої позиції

2 – згоди зі мною

3 – будь-якої користі для себе

4 – участі у вирішенні ділових питань

5 – відкритості, готовності прийняти мою допомогу

3. Те, що відчуває та переживає співрозмовник, ...

1 – я приймаю близько до серця

2 – може впливати на мою поведінку

3 – може представляти інтерес

4 – не повинно заважати справі

5 – не слід показувати оточуючим

4. Я хотів би, щоб співрозмовник займав зі спілкуванням зі мною позицію...

1 – зручну для мене

2 – все одно яку

3 – лідера

4 – співчуваючого слухача

5 – зручну для нього

5. Довіра співрозмовника до мене...

1 – не має суттєвого значення для справи

2 – потрібно, якщо мені важлива ця людина

3 – має бути повним

4 – зробить спілкування більш спокійним та легким

5 – мені дуже дорого, і я намагатимуся виправдати його

6. Якщо у спілкуванні між нами назріває конфлікт, співрозмовник...

1 – повинен поступитися

2 – може розраховувати на мою готовність допомогти, поступитися

3 - не повинен робити того, чого я не хочу

4 - краще нехай займеться справою

5 – повинен його не допустити

7. Коли співрозмовник мене не розуміє, ...

1 – значить, я погано пояснюю і маю йому допомогти

2 – повинен вислухати його думку

3 – мене це не хвилює, якщо це не заважає справі

4 – я припиняю з ним спілкуватися

5 – я буду йому пояснювати, якщо мені це треба

8. Для мене важливо, щоб співрозмовник зі спілкуванням зі мною виходив із...

1 – моїх інтересів

2 - бажання не загострювати відносини

3 – того, що приємно для мене

4 – того, що його хвилює

5 – інтересів справи

9. Якщо співрозмовник перестає мене слухати, ...

1 – мене це не хвилює

2 - я ображаюся і припиняю розмову

3 – значить, у цьому винен я

4 – спробую вплинути на нього по-іншому

5 – я слухатиму його

10. Мені подобається таке спілкування, коли...

1 – воно проходить спокійно, і я згоден із співрозмовником

2 – я отримую від нього користь

3 – я відчуваю, що потрібний співрозмовнику

4 – коли є практичний результат

5 – коли я отримую задоволення

11. Щоб правильно зрозумів співрозмовника, ...

1 – він має бути моїм однодумцем

2 - треба менше розмов, а більше справи

3 – я повинен погодитися з його точкою зору

4 – треба уважно за ним поспостерігати

5 – мені треба повністю зосередитись на його проблемах

12. Я вважаю правильним, якщо співрозмовник очікує від мене...

1 – згоди

2 – того, що я маю намір йому запропонувати

3 – нічого не чекає

4 – допомоги, участі

5 – чіткої та твердої позиції

13. Те, що я відчуваю і переживаю, ...

1 – залежить від переживань співрозмовника

2 – не повинно бути помітно співрозмовнику

3 – не повинно заважати справі

4 – має бути важливим для співрозмовника, і він теж повинен переживати

5 – не повинно турбувати співрозмовника

14. Я намагаюся зайняти у спілкуванні позицію...

1 – зручну для співрозмовника

2 – все одно яку

3 – слухача, що співчуває

4 – зручну для мене

5 – лідера

15. Довіряти співрозмовнику...

1 – можна тільки в дуже поодиноких випадках (якщо в цьому є сенс)

2 – треба, якщо це на користь справи

3 - можна, якщо його позиція переконлива

4 – можна, якщо наші погляди збігаються

5 – треба, бо це допоможе йому

16. Якщо у спілкуванні назріває конфлікт, я...

1 – займуся справою

2 - постараюся його згладити

3 – діятиму відповідно до своїх інтересів

4 – поступлюся, щоб допомогти співрозмовнику

5 – доводитиму свою правоту

17. У спілкуванні я виходжу з...

1 – прагнення утвердити свою точку зору

2 - бажання отримати максимум користі для себе

3 – необхідності вирішити проблеми іншої людини, допомогти їй

4 – необхідності уникнути конфлікту

5 – інтересів справи

18. Коли я не розумію співрозмовника, ...

1 – мене це не турбує

2 – я дуже переживаю та шукаю свою помилку

3 – переглядаю свою точку зору

4 - значить він погано пояснює

5 – намагатимуся зрозуміти, якщо мені це треба

19. Для мене головна мета спілкування – це...

1 – допомогти, підтримати співрозмовника

2 – вирішити ділове питання

3 – отримати задоволення

4 – уникнути конфлікту

5 – отримати якусь користь

20. Якщо я вважаю, що співрозмовник неправий, то...

1 – я втрачаю до нього інтерес

2 - думаю, чим можу йому допомогти

3 – домагатимуся, щоб він визнав і виправив свою помилку

4 – не загострюватиму ситуацію

5 – це мене не турбує, це його проблема

Ключ

№	№ відповідей					
	1	2	3	4	5	6
1	АЛ	АВ	І	К	М	
2	К	АВ	М	І	АЛ	
3	АЛ	К	М	І	АВ	
4	М	І	К	АВ	АЛ	
5	І	М	АВ	К	АЛ	
6	АВ	АЛ	М	І	К	
7	АЛ	К	І	АВ	М	
8	М	К	АВ	АЛ	І	
9	І	АВ	АЛ	М	К	
10	К	М	АЛ	І	АВ	
11	АВ	І	К	М	АЛ	
12	К	М	І	АЛ	АВ	
13	АЛ	М	І	АВ	К	
14	К	І	АЛ	М	АВ	
15	М	І	К	АВ	АЛ	
16	І	К	М	АЛ	АВ	
17	АВ	М	АЛ	К	І	
18	І	АЛ	К	АВ	М	
19	АЛ	І	АВ	К	М	
20	М	АЛ	АВ	К	І	

Діалогічна спрямованість особистості спілкуванні є найефективнішою і характеризується високим рівнем розвитку всіх трьох особистісних комунікативних установок, тобто:

- орієнтація на рівноправне, етичне міжособистісне спілкування, засноване на взаємній довірі та повазі;
- прагнення до взаєморозуміння та взаємного «розкриття» у спілкуванні, до комунікативної співпраці;
- прагнення до взаємного розвитку, творчості у міжособистісному спілкуванні.

Авторитарна спрямованість особистості у спілкуванні відрізняється:

- орієнтацією на домінування у спілкуванні, прагнення «придушити» партнера, підкорити його дії своїм цілям;
- егоцентризмом, «вимогою» розуміння (а точніше – згоди);
- неповагу до чужої точки зору;
- ригідністю, орієнтацією на штампи та стереотипи, на «спілкування – функціонування».

Авторитарна спрямованість особистості спілкуванні – є крайня форма висловлювання монологізму.

Між діалогічним і авторитарним полюсами можна назвати кілька «перехідних» видів спрямованості особистості спілкуванні.

Маніпулятивна:

- орієнтація на використання партнера та всього процесу спілкування у своїх цілях, ставлення до партнера як до засобу, об'єкта своїх прихованих маніпуляцій;
- прагнення зрозуміти партнера з метою використання та управління його поведінкою, отримання необхідної інформації, вигоди у поєднанні з власною закритістю, нещирістю;
- орієнтація на розвиток і навіть «творчість» у спілкуванні, але орієнтація одностороння – для себе за рахунок іншого.

Конформна:

- відмова від рівноправності в міжособистісному спілкуванні на користь партнера, готовність відмовитися від своєї точки зору, орієнтація на

- підпорядкування силі, авторитету, ставлення до себе як до об'єкта («об'єктна» позиція);
- орієнтація на некритичну «згоду», відсутність прагнення до глибокого розуміння партнера та бажання бути зрозумілим;
- орієнтація на наслідування, готовність змінювати свою думку залежно від обставин.

Альтероцентристська:

- добровільна «центрація на іншому» та безкорислива відмова від себе, орієнтація на цілі та потреби партнера;
- прагнення глибше зрозуміти запити іншого з метою найповнішого їх задоволення, байдуже ставлення до того, як розуміє та сприймає тебе партнер;
- прагнення сприяти розвитку іншого на шкоду своєму власному розвитку.

Анкета для діагностики діяльнісного та когнітивного компоненту

Мета: визначення рівня сформованості у студентів професійних знань, умінь та навичок супроводу батьків дошкільнят з ОВЗ.

Розділ А 1. Що таке взаємодія?

2. Які ви знаєте основні форми взаємодії з дитиною з ООП.
3. Перерахуйте методи організації взаємодії з дитиною з ООП.
4. Виділіть мету взаємодії з дитиною з ООП.
5. Які фахівці можуть допомогти налагодити процес взаємодії з дитиною з ООП?
6. Які програмно-методичні засоби взаємодії Вам відомі?
7. Виділіть способи взаємодії через інноваційне програмно-методичне забезпечення.

Розділ Б

1. Чи маєте Ви досвід взаємодії з дітьми з ООП? Які труднощі виникли при взаємодії?
2. Чи використовуєте Ви у своїй діяльності при організації взаємодії з дитиною з ООП ІКТ??
3. Які конкретно засоби ІКТ Ви використовуєте?
4. Чи розробляли Ви індивідуальні завдання для взаємодії з дитиною з ООП в он-лайн середовищах?
5. Чи маєте Ви досвід реалізації готових завдань в он-лайн середовищах для взаємодії з дитиною з ООП на практиці? З якими труднощами зіткнулися під час реалізації?
6. Чи відчуваєте Ви труднощі у виборі форм, методів та прийомів процесу взаємодії з дитиною з ООП засобами інноваційного програмно-методичного забезпечення?

7. Ви готові до здійснення процесу взаємодії з дитиною з ООП засобами інноваційного програмно-методичного забезпечення на практиці? Чому?

Обробка та інтерпретація результатів.

Кожне питання опитувальника оцінювалося від 1 до 4 балів відповідно до таких критеріїв: 1 бал – вкрай обмежені знання/вміння та навички не сформовані; 2 бали – обмежені знання / володіє елементарними навичками та вміннями; 3 бали – ґрунтовні знання / володіє вміннями та навичками, які здатний демонструвати у професійній діяльності за допомогою педагога; 4 бали – глибокі знання / володіє вміннями та навичками, які здатний самостійно демонструвати у професійній діяльності.

Потім розраховується середнє по кожному компоненту. Відповідно до критеріїв нами було виділено такі рівні засвоєння професійних знань/сформованості професійних умінь та навичок: 0–1 бал – критичний рівень; 1–2 бали – базовий рівень; 2,1–3 бали – функціональний рівень; 3,1–4 бали – професійний рівень.

Опитувальник для дітей

Зараз я задаватиму тобі запитання, а ти дасиш на них відповідь.
Намагайся відповідати чесно.

Питання для учнів початкових класів

1. У твоїй школі красиво, чисто, затишно?
2. У класі (школі) є все необхідне для занять?
3. Тобі подобається спілкування з вчителем (асистентом, психологом)?
4. Вчитель (асистент, психолог) надає тобі допомогу, якщо ти цього потребуєш?
5. Чи зручний в школі розклад уроків?
6. Ти втомлюєшся на уроці?
7. Тобі буває на уроці нудно?
8. У школі є можливість відпочити?
9. Вчитель (асистент, психолог) дає тобі цікаві завдання?
10. Чи буває так, що тобі нема чим зайнятися на заняттях?